

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2012

Antonín Kratochvíl

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Vzdělávání vězňů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracoval:
Antonín Kratochvíl

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vzdělávání vězňů“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V dne

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za odborné vedení a metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat panu Mgr. Jaroslavu Mudrochovi, řediteli Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR v Pardubicích za odbornou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Antonín Kratochvíl

OBSAH

ÚVOD.....	3
<i>Teoretická část.....</i>	<i>5</i>
1. HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ VĚZŇŮ	5
1.2 Vzdělávání v 19. století.....	8
1.3 Vzdělávání ve 20. století.....	12
1.4 Vzdělávání v současnosti.....	22
2. HISTORIE VĚZNICE PARDUBICE	23
2.1 Vznik zemské donucovací pracovny.....	23
2.2 Královská česká zemská donucovací pracovna v období 1891 – 1918	24
2.3 Zemská donucovací pracovna v období 1918 – 1939.....	26
2.4 Období 1939 – 1945.....	27
2.5 Období 1945 – 1951.....	29
2.6 Věznice pro ženy.....	30
2.7 Věznice pro muže.....	35
3. VZDĚLÁVÁNÍ VĚZŇŮ VE VS OD POČÁTKU	37
3.1 Ženy – Věznice Světlá nad Sázavou	37
3.2 Muži – Věznice Pardubice	40
4. PRACOVNĚ NEZAŘADITELNÍ VĚZNI – VĚZNICE PARDUBICE	44
5. PROGRAMY	47

<i>Praktická část</i>	51
6. ROZHOVORY S UČITELI	51
6.1 Cíl výzkumu	51
6.2 Použité metody	51
6.3 Popis výběrového vzorku	51
6.4 Vyhodnocení provedeného šetření	52
ZÁVĚR	60
RESUMÉ	61
ANOTACE	62
PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM PŘÍLOH:	66

Úvod

I přes veškerou snahu naší společnosti věnovat se výchově a vzdělávání, se bohužel stále ještě setkáváme s jedinci, kteří nejsou ochotni nebo schopni akceptovat morální zásady, zvyky, tradice, ale ani právní normy nebo tabu respektované společností.

Tímto se často tyto osoby dostávají do rozporu se zákony. Dle zákona 40/2009Sb.¹ je pro ně jedním z druhů trestů trest odnětí svobody. Vynesením rozsudku příslušnými orgány jsou pak tyto jedinci umístovány do speciálních zařízení, mezi které patří i věznice. Uvězněním zpravidla dochází ke ztrátě zaměstnání, rozpadu rodinných vztahů, narušení sociálních vazeb a často i snížení životní úrovně po dobu výkonu trestu. Mezi hlavní úkoly Vězeňské služby České republiky, které jsou stanoveny zákonem 555/1992Sb.², patří nejen ochrana společnosti před těmito lidmi, ale i výchova a vzdělávání těchto delikventních osob, aby se po výkonu trestu odnětí svobody byly schopny plně začlenit do majoritní společnosti a vést spořádaný život.

Tato bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, na teoretickou, jež čítá pět kapitol a praktickou. V první kapitole teoretické části se zaměřím na historii vzdělávání vězňů a to po jednotlivých etapách od středověku, 19. a 20. století až po současnost.

Ve druhé kapitole teoretické části vás seznámím s historií a vývojem Věznice Pardubice, jež je psána od 5. ledna 1888, kdy byl dán souhlas ke zřízení a stavbě Zemské donucovací pracovny. Popisem jednotlivých významných etap tohoto ústavu spojených s vývojem naší republiky se propracuji až do současnosti, kdy věznice Pardubice zajišťuje standardní výkon trestu odsouzených mužů v kategorii s dozorem, s ostrahou, výkon trestu ve specializovaných odděleních pro muže trvale pracovní nezařaditelné také v kategorii s dozorem i s ostrahou a výkon trestu odsouzených mladistvých mužů.

Ve třetí kapitole teoretické části se budu věnovat vzdělávání vězňů ve vězeňské službě od počátku se zaměřením na Střední odborné učiliště ve Věznici Světlá nad Sázavou vzdělávající odsouzené ženy a Střední odborné učiliště ve Věznici Pardubice, kde v současné době vzdělávají odsouzené muže.

¹ Trestní zákoník

² Zákon o Vězeňské a justiční strážci České republiky

Ve čtvrté kapitole teoretické části se budu věnovat práci s tzv. pracovně nezařaditelnými vězni, kteří si odpykávají trest odnětí svobody ve Věznici Pardubice. Tato kategorie vězňů byla začleněna do této věznice v rámci zásadní změny profilace věznice v roce 2005, kdy opustila tuto organizační jednotku vězeňské služby poslední odsouzená žena a Pardubice se staly věznicí pouze pro odsouzené muže.

V poslední, páté kapitole teoretické části přiblížím programy zacházení, volnočasové a zájmové aktivity odsouzených pod vedením vychovatelů, speciálních pedagogů, terapeutů a v neposlední řadě lektorů – instruktorů. Hlavním cílem těchto je naučit odsouzené trávit volný a mimopracovní čas aktivně a smysluplně.

Praktická část spočívá v rozhovorech s učiteli Středního odborného učiliště Věznice Světlá nad Sázavou a Věznice Pardubice. Každému učiteli bylo položeno patnáct otázek, jejich odpovědi jsem si důsledně zapisoval. Tyto jsem následně porovnal a vyhodnotil.

Cílem mé bakalářské práce je porovnání vzdělávání odsouzených od počátku do současnosti a dále posouzení vlivu vzdělávání, programů zacházení a volnočasových aktivit, které tvoří základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného.

Při vypracování této práce jsem čerpal z nejrůznějších zdrojů. Vycházel jsem z odborné literatury, která byla neopomenutelným pomocníkem při orientaci této problematiky, dále jsem použil metodu studia a analýzy dokumentů. V neposlední řadě jsem využil svých vlastních poznatků získaných v průběhu třináctileté práce ve vězeňství.

Teoretická část

1. Historie vzdělávání vězňů

1.1 Vzdělávání ve starověku

Lidské společenství se vždy řídilo a řídí určitými pravidly chování, která musí být všemi členy dodržována. Za jejich porušení většinou následují sankce. Lidská společnost se od počátku své existence musela chránit před trestnými činy jejích příslušníků, kteří ji svými protispolečenskými aktivitami ohrožovali. Pachatelé za tyto činy byli tedy trestáni. Způsob trestání se vždy odvíjel od úrovně vývoje dané společnosti. Nejužívanější tresty ve starověkých otrokářských státech byly trest smrti, peněžitý trest, mrzačení provinilcova těla a vyhnanství. Trest odnětí svobody nebyl znám.

První vězení jsou mapovány až ve čtvrtém století před naším letopočtem v Římě. Byly to objekty zvané „robur“ sloužící ke střežení provinilců. Kromě těchto speciálně budovaných věží se pro tento účel využívaly i sklepní prostory stávajících budov. Zavírali se osoby porušující veřejný pořádek, dlužníci a byli sem také umísťováni významní zajatci, účastníci proticísařských spiknutí a podobně, kteří v těchto měli bez potravy sami zahynout hlady. V prvních třech stoletích našeho letopočtu zde byli umísťováni křesťané, které římské právo považovalo za nebezpečné pro společnost a státní řád. Takovéto tresty plnily však pouze účel ochrany společnosti před pachateli trestných činů a samotným pachatelům bránil v dalším páchání této činnosti. Ale už na přelomu 1. a 2. století našeho letopočtu se objevují snahy o zavádění nových, do té doby neznámých, opatření. Na základě malé účinnosti věznění na pronásledované křesťany, navrhuje Plínius, správce jedné z římských provincií, že cílem jejich věznění nemá být výlučně trest, ale jejich navrácení k původní víře. V tomto, císařem schváleném návrhu poprvé objevujeme jasné prvky působení na vězně ve smyslu změny jejich postojů a chování - tedy „nápravy“ provinilců.

Po legalizaci křesťanství císař Justinián I. vydává v roce 529 nařízení upravující podmínky dozoru, kontroly ve věznicích a jejich fungování. Dále stanovily způsoby zacházení s vězni a uplatnily se také první prvky kategorizace (např. oddělení mužů od žen). Z hlediska penitenciární pedagogiky však bylo nejvýznamnější opatření, jenž oficiálně povolovalo, aby se vězni pravidelně zabývali kněžší, jejichž úkolem byla

zejména péče o duši vězňů. Tato nařízení se dají považovat za první státní opatření v oblasti vězeňství.

Feudální zákonodárství však i nadále preferovalo druhy trestů uplatňovaných již od starověku. Mnohé trestní zákoníky už používaly i trest odnětí svobody, zvláště pro provinilce, kteří nesplatili uložený peněžitý trest. Uvěznění bylo trestem druhořadým, alternativním. Ve feudálních vězeních se uplatňovaly pouze principy bezohledné represe a nebylo téměř možné se zde setkat s prvky humanity a snahou po nápravě odsouzených. Tím bychom zde jen velmi těžko hledali jakoukoli aktivitu, směřující ke vzdělávání vězňů. Postupem času se vězení stávala stále více prostředkem donucení přizpůsobit se společenskému řádu.

Vězeňské systémy vznikající v průběhu 16. století, jež byly výsledkem osamělých iniciativ dobročinných společností nebo jednotlivců, přinesly snahy hledat nové, humánnější způsoby výkonu trestu, v nichž by se uplatnila i myšlenka nápravy zločinců. Tyto by se dali nazvat „moderními“. První takovýto ústav byl zřízen v roce 1550 v anglickém Bridwellu a podle jeho vzoru vnikaly i další podobné instituce i na půdě kontinentální Evropy. Hlavním cílem takovýchto ústavů byla snaha o nápravu mladistvých zločinců, kteří zde byli vychováváni především prací, jež zastávala prvořadou úlohu v procesu jejich nápravy.

Nejvýznamnější z nich byl v Amsterdamu, který si jako svůj hlavní cíl stanovil výchovu mravně narušených a kriminalitou ohrožených mladistvých. Ti se sem umísťovali jednak na žádost rodičů nebo z rozhodnutí úřadů a to za spáchání činů nebezpečných společnosti a ohrožujících veřejný pořádek. Hlavními prostředky výchovné práce bylo zaměstnávání prací, vzdělávání, účast na náboženských obřadech a kulturní činnost. Tady je možné poprvé v historii vězeňství hovořit o cílevědomém vzdělávání vězňů. I když toto vzdělávání spočívalo pouze v osvojení základních vědomostí, nebylo to z pohledu dalších několika staletí zase tak málo. Vyučovalo se čtení, psaní, počítání a také byla povinná účast na bohoslužbách a modlitbách v určené denní hodiny. Jelikož chovanci dostávali také modlitební knížky, je zřejmé, že museli alespoň částečně zvládat čtení. Nelze však předpokládat, že by všichni mladiství chovanci umístění v ústavu, byli již před uvězněním gramotní. Toto je jedním z prvních dokladů o efektivnosti vzdělávacího procesu ve vězeňském ústavu.

V průběhu 18. století se postupně začíná samostatný trest odnětí svobody stávat hlavním a nejužívanějším druhem trestu. Užití tohoto trestu již neposkytovalo pouze jen izolaci odsouzeného a ochranu společnosti před jeho negativní činností, ale začínaly se uplatňovat první pokusy o jeho nápravu. V tomto období začíná rozsáhlé budování objektů, určených speciálně pro výkon trestu odnětí svobody. Současně vznikají a rozvíjejí se různé koncepce a různá pojetí výkonu tohoto trestu. Hlavními čtyřmi uplatňovanými směry ve věznicích v 18. a 19. století byly:

Režim uzavření osamotě, který byl zaváděn jako první již od 18. století. Při něm se mělo nápravy zločinců dosáhnout jejich izolací a rozjímáním v samotě cely.

Režim mlčení, zaváděný na počátku 19. století v USA, viděl nápravu zločinců ve spojení principů fyzického soužití (společné zaměstnávání prací) a duševního odloučení (povinnost mlčet). Na noc byli odsouzení uzavíráni do samostatných cel.

Smíšený režim rozdělil vězně na kategorie podle závažnosti spáchaných trestných činů a výrazně v jejich rámci vydělil jako zvláštní kategorii skupinu mladistvých a nejvíce polepšených vězňů. Ve všech kategoriích bylo povinné mlčení a na základě dosaženého stupně polepšení byl možný i postup do vyšších kategorií. Důležitým aspektem tohoto režimu bylo zaměstnávání všech odsouzených po celou dobu trestu.

Progresivní režim byl postaven na principu, umožňujícím na základě zásluh přerazovat vězně z přísnějších typů režimu až do nejmírnějších, na něž navazovala příprava pro život na svobodě. Současně se při tomto procesu rozšiřoval i okruh výchovných vlivů.³

Ve všech těchto typech vězeňských režimů již také nacházíme prvky vzdělávání a vyučování vězňů. Na základě svých poznatků John Howard zpracoval ve třetí čtvrtině 18. století předlohu zákona, kterou později anglický parlament také schválil. Zákon nařizoval nejen výstavbu dvou centrálních státních věznic, ale také stanovil pro režim v nich tyto základní zásady:

- Zločince je pro výkon trestu potřeba diferencovat. Zásadně je třeba oddělit nenapravitelné odsouzené od napravitelných.
- Jako prostředek nápravy odsouzených je potřeba využívat práci.
- Je třeba zavést pravidelnou výuku odsouzených.
- Potřebná je i náboženská péče.

³ ČAS – Internetový nezávislý list, Kurýr ročník VI číslo 2

Zákon však nebyl okamžitě v praxi realizován a tak první, skutečně státní a Howardovu koncepci plně uplatňující vězení, bylo otevřeno až v roce 1810 v Millbanku. Také v kontinentální Evropě vzniklo několik vězení uplatňujících tento režim, příkladem byla i věznice v polské Ratiboři. Typická pro tyto byla naprostá anonymita vězně, vystupujícího pouze pod číslem a povinnost nosit při každém vyvedení z cely masku, aby nemohl být jinými vězni poznán a to i na mše a školní vyučování. Odpovídali pouze podle čísel, která se jim z hodiny na hodinu měnila. Staral se o ně učitel, zaměstnaný ve věznici podle zvláštního statutu a jehož hlavním úkolem bylo naučit odsouzené analfabety číst, psát a počítat.

V období 17. a 18. století se objevují i jiné instituce spojující v sobě prvky vězení a částečně i vzdělávacího ústavu. Jako první vznikl v roce 1671 ve Vídni takzvaný WerkundZuchthaus. Rozšiřovalo se nuceně zaměstnávat různé deklasované živly, především trestance, tuláky, žebráky, lehké ženy. Nejvýhodnější se jevílo jejich zaměstnávání v textilních odvětvích. Státní orgány začaly zřizovat takzvané přadlácké ústavy – „špinhauzy“, ve kterých chovanci pod dozorem produkovali polotovary pro textilní výrobu. Sloužily také jako určitý druh škol, v nichž se měli kromě nucených prací chovanců, učit příst jemnější a kvalitnější druhy příze i dobrovolní pracovníci. Přadlácké domy začaly i na území Moravy a tehdejšího Rakouského Slezska, byly zřízeny v Olomouci, Uničově, Jihlavě, Brně, Uherském Hradišti, Znojmě a Opavě. Proti pobytu ve vězení byl pro trestance pobyt v přadláckém domě rozhodně pohodlnější, jelikož zde nebyl přísný vězeňský dozor a mohli si vydělat nějaké peníze.

Přadlácké domy byly na jedné straně pobočkou vězení a na straně druhé státem podporovanou přadláckou školou, ve které se odsouzení učili příst, aby mohli využít těchto znalostí ke své obživě i po propuštění. Kvalita příze však nebyla valná. Mnoho trestanců před umístěním do ústavu příst nedovedlo. Jelikož většina trestů byla krátkých a zvládnutí předení trvalo nejméně dva měsíce, tak se většinou nedalo nabytých dovedností trestanců náležitě využít.

1.2 Vzdělávání v 19. století

Na tradici postupně zanikajících špinhauzů navázaly na konci 18. století donucovací pracovny. Úkolem těchto veřejných státních ústavů bylo soustřeďovat „*k práci způsobilé osoby, jež se však práce štítily, nebo vedly jinak nepořádný život*“ a „*donucením je vést k pravidelné práci, náboženským působením a vyučováním je navádět ke spořádanému životu*“. Takto vymezoval poslání donucovacích pracoven

dekret císařské dvorské komise ze dne 15. 6. 1811. O umístění do pracovny rozhodovaly správní úřady, což trvalo až do roku 1873, kdy tato pravomoc byla přenesena na soudy. Maximální doba pobytu byla stanovena na tři léta. Káránci pracovali převážně na státních nebo veřejných zakázkách pod dohledem dozorců a učili se zde řemeslům. V českých zemích bylo zřízeno několik takovýchto ústavů a to v Praze, Brně, Pardubicích, Znojmě, Jihlavě, Šternberku a Novém Jičíně, které se řídily v podstatě jednotnými stanovami a domácími řády.

Zvláštním druhem donucovacích pracoven byly pracovny pro mladistvé, které se nazývaly polepšovna. Sloužily pro polepšení mládeže zločinné, mravně zpustlé a také, kterým zpustnutí hrozí. Zákon stanovil vnitřní organizaci a zároveň ukládal povinnost postarat se o náboženskou a mravní výchovu chovanců. V rámci nápravného působení byla rovněž výuka, jež měla za úkol vyučit mladistvé některému zaměstnání odpovídajícímu jejich schopnostem. Státní polepšovny pro hochy ve věku 14 – 18 let byly v Opatovicích a Králíkách, pro dívky v Kostomlatech.

Ve Svatováclavské zemské trestnici v Praze, která vznikla v roce 1804, byli trestanci vyučováni již od jejího vzniku. O jejím zřízení rozhodl císař František I. při své návštěvě Prahy, když „*při vizitaci pražských přádelních a pracovních domů si ráčil povšimnouti zacházení s trestu propadlými posledními ze svých poddaných a zjistil s odporem špatný a hnusný stav těchto ústavů*“⁴. Pro novou trestnici byly shledány jako nejvhodnější budovy zrušeného augustiniánského kláštera svatého Václava v Praze. Tento doposud využívala c.k. vojenská správa. Do části již upravených objektů byli 29. května 1809 přivezeni trestanci z terezínské donucovací pracovny na výrobu rohoviny. V letech 1822 – 1825 byla provedena generální rekonstrukce objektu z důvodu adaptace celé budovy kláštera na zemskou trestnici. Lednem následujícího roku byla zemská trestnice uvedena do plného provozu.

I přesto se datuje první zpráva o péči o duše trestanců již z roku 1809, kdy zde bylo započato s bohoslužbami, konanými františkánským duchovním. Ke změně tohoto stavu došlo v roce 1926, když duchovní otec P. Daniel Čížek, který působil u novoměstského soudu, dostal příkaz každou neděli a svátek v trestnici sloužit mši a odpoledne vyučovat náboženství. V trestnici byl také ustanoven kooperátor, který měl

⁴Kronika Svatováclavské fary c.k. zemské trestnice v Praze

ve všední dny za povinnost vyučovat denně náboženství vyšetřovance a dvakrát týdně trestance s tresty do sedmi měsíců.

K podstatné změně došlo v roce 1832, od kdy byl v trestnici zaměstnán jako učitel kaprál Josef Blatterbauer. Jeho závazkem bylo doprovázet na varhanách zpěv ve farním kostele sv. Václava při trestnici a poskytnout základní vyučování trestancům, které mu farář přidělil. Jako kvalifikovaný učitel ještě téhož roku 18. července zahájil elementární vyučování. Následný rok, při vizitaci trestnice, se císař při návštěvě prostor „domácí školy“ nechal farářem informovat o způsobu vyučování a shledal jej účelným. V roce 1936 byl kooperátor zbaven vyučování vyšetřovanců a politických vězňů v jiných pražských věznicích, aby mohl rozšířit vyučování náboženství v zemské trestnici. V trestnici byla v roce 1840 založena také vězeňská knihovna. Postupným rozšiřováním a doplňováním různými knižními dary mecenášů a po vyloučení „robinsonád“⁵ byla v roce 1843 schválena a potvrzena. Při vizitaci trestnice v červenci roku 1841 se arcibiskup Štěpán podivil, jak je možné, že dva kněží stačí při počtu 824 trestanců obojího pohlaví a při dvojnásobném jazyku, na plnění svých povinností. Na dočasnou výpomoc byl v roce 1842 do trestnice přikázán další duchovní. V prosinci byla dána najevo snaha svěřit náboženské vyučování v pražské trestnici politickým vězňům a vyšetřovancům, ale pražský magistrát i kriminální soud tento návrh zamítl.

Velmi významným rokem nejen pro pražskou zemskou trestnici, ale bezesporu i pro české vězeňství vůbec, byl rok 1847. Třetího prosince toho roku se stal zatímním kooperátorem na faře svatého Václava na Zderaze při pražské zemské trestnici dosavadní duchovní administrátor pražského ústavu slepců P. František Josef Řezáč. Tímto dnem zde začíná působení tohoto významného reformátora a nejvýznamnější osobnosti českého vězeňství 19. století. Ministr spravedlnosti von Schmerling při vizitaci trestnice v roce 1850 prošel veškeré prostory a zvýšenou pozornost věnoval kostelu a škole. Jelikož i on sám propagoval zřizování vězeňských knihoven, zde byl velmi příjemně překvapen již její desetiletou existencí. Prohlídkou katalogů se sám přesvědčil o velkém počtu knih a čtenářů.

Komise zřízená v roce 1851 Ministerstvem vnitra, jejíž členem byl i P. F. J. Řezáč měla za úkol najít nový způsob zaměstnávání trestanců, kterým by bylo docíleno „jejich mravního polepšení a účelnějšího využití jejich pracovní síly“. Jedním z důležitých závěrů komise znělo rozhodnutí, aby duchovní pastýř trestnice ve spolupráci s její

⁵ Dobrodružné četby

správou vypracovali vyučovací plán pro nově organizovanou školu v trestnici. V souladu s tímto mělo být rozšířeno jak vyučování náboženských mravů, tak i základní školení. Tento plán, na jehož tvorbě se podílel hlavně páter Řezáč, byl komisí přijat. V návaznosti na tuto reformu vzdělávání byla komisí, pro zabezpečení přijatého plánu, uznána nutnost rozšíření počtu duchovních v trestnici na 4 a zvýšení počtu učitelů na 3. Současně byly systemizovány také jejich platy. Zanedlouho však obdržela správa trestnice přípis z ministerstva vnitra, kterým vracelo návrh komise o zavedení nového způsobu vyučování a plán zaměstnávání trestanců s tím, že je potřeba omezit zejména základní vyučování z důvodu získání více pracovních hodin. V důsledku tohoto se ihned hledal kompromis, který se promítl v nové variantě plánu zaslaného na místodržitelství. Schválením upraveného učebního plánu se od května 1854 započalo v trestnici se základním vyučováním, které se odbývalo v různou denní dobu po odděleních, tak aby se ho mohli trestanci v co možná největší míře zúčastnit. Vyučování bylo současně rozšířeno také pro tzv. „korigendy“ - což byli chovanci polepšovny, která se také nacházela v objektu trestnice. Jelikož byla část chovanců Čechů a část Němců, tak se vyučovalo v obou zemských jazycích, což navyšovalo počet hodin na dvojnásobek. Samozřejmostí byla také znalost obou zemských jazyků u obou učitelů.

K dalším úpravám v organizaci školního vyučování došlo ve Svatováclavské trestnici od listopadu 1854. Rozvrh hodin byl sestaven s ohledem na konání bohoslužeb. Chovanci polepšovny chodili ve všední dny 3x do kostela, 2x do náboženského a 4x do „literárního“ školního vyučování. Oproti tomu trestanci, jelikož byli více zaměstnáváni prací, navštěvovali mši pouze 2x, jednou týdně náboženské vyučování a mladiství se povinně účastnili třech mší, zvláštního náboženského vyučování jedenkrát týdně a 4x absolvovali výuku v literární škole.

Takzvané kontumační⁶ vyučování bylo červnem 1855 v trestnici rozšířeno na chovance polepšovny. Jednalo se o školení a poučování nově dodaných vězňů do trestnice, které prováděli duchovní pro korigendy ve stejném rozsahu, jako pro ostatní trestance. K další významné změně při vzdělávání vězňů došlo od září téhož roku, kdy dle autora nově koncipovaného vyučovacího plánu P. Františka Josefa Řezáče bylo „literární“ vyučování rozvrženo do dvou postupných ročníků. V prvním ročníku absolvovali žáci 12 vyučovacích hodin týdně, vždy po dvou vyučovacích hodinách odpoledne a ve druhém pak měli jen 6 hodin, vždy po jedné hodině

⁶ „Kontumační“ znamenalo „vězeňské“

odpoledne, od pondělka do soboty. Souběžně probíhalo také vyučování náboženství a „kontumační“ vyučování. Na zajišťování výuky se kromě dvou učitelů podíleli také všichni tři vězeňští duchovní.

Ve druhé polovině 19. století byly v českých zemích postupně uváděny do provozu další trestní ústavy. V trestnici byl přeměněn roku 1857 bývalý kartuziánský klášter ve Valdicích u Jičína (odtud název Kartouzy), v roce 1858 byl na civilní trestnici přeměněn moravský středověký hrad Mírov, který do té doby sloužil jako církevní vězení provinilých kněží a duchovních, roku 1878 byla pak speciálně pro tento účel postavena nová trestnice v Plzni na Borech a později další v Praze na Pankráci. Ve všech těchto trestních ústavech byli trestanci vzděláváni po vzoru pražské Svatováclavské trestnice. Domácí řád vydaný pražským c.k. místodržitelstvím v roce 1884 pro c.k. trestní ústav pro muže Kartouzy a následně schváleném ve Vídni mimo jiné stanovil i pravidla a předpisy pro vzdělávání trestanců. Obdobná pravidla a předpisy platily pro i v ostatních českých trestních ústavech druhé poloviny 19. století a prvních 20 let století dvacátého. V období mezi lety 1829 – 1919 vzniklo v českých zemích vyjma trestnic ještě 24 krajských věznic, kde si kromě těch, kteří zde byli ve vyšetřovací vazbě, odpykávali své tresty odnětí svobody i vězňové s délkou trestu do jednoho roku. Vzdělávání zde bylo oproti trestnicím omezeno a to jak časově, tak i co do počtu vzdělávaných. Vyučování zde zajišťovali především externí učitelé, kteří sem docházeli jen v určité dny. V rámci jejich krátkých úvazků měli kromě samotné výuky také povinnost vést vězeňské knihovny a cenzurovat dopisy vězňů.

1.3 Vzdělávání ve 20. století

Systém donucovacích pracoven se dochoval až do 20. století a spolu s rakouskou trestní legislativou byl převzat Československou republikou. Těsně před okupací na obdobném principu byly zřizovány kárné pracovní tábory, jež sloužily k výchově osob starších 18 let, které nemohli prokázat zajištění obživy řádným způsobem. Nejkratší dobu pobytu v táboře stanovilo vládní nařízení na 3 měsíce a jedním z hlavních úkolů táborů bylo přiměřenou dobu věnovat občanské výchově. Odvolání proti zařazení správním orgánem do těchto táborů nebylo přípustné. Po skončení války na základě dekretů prezidenta republiky byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly německy mluvících obyvatel a následně vznikaly tábory nucených prací.

Fungující systém polepšoven převzala i první Československá republika. Po roce 1918 existovalo v Čechách a na Moravě 8 zemských polepšoven a vychovatelem,

ze kterých byly určeny 3 pro dívky. Zároveň vznikaly návrhy na zřízení samostatných oddělení pro mladistvé pachatele trestných činů při soudních věznicích. Také byly vydány nové domácí řády a nově upraveny předpisy o pracovním režimu a vyučování mladistvých.

Kromě polepšoven a zvláštních oddělení věznic, byly pro mladistvé delikventy ve věku do 20 let, odsouzené k trestu odnětí svobody na více než 6 měsíců zřízeny dva ústavy a to „Polepšovaci a trestní ústav pro mladistvé“ v Mikulově a „Justiční oddělení“ Komenského ústavu v Košicích. Zvláštní nařízení vlády ČSR⁷ upravující činnost také stanovilo chovancům navštěvovat školu a to buď školu obecnou, průmyslovou nebo se učit řemeslu, jehož obor si mohli sami zvolit. Ředitel vykonávající správu obecné a průmyslové školy vedl pedagogický sbor s potřebným počtem učitelů, odborných pracovníků a také jedním inženýrem. Na každých 30 chovanců připadal jeden učitel a na 15 učňů v praktickém výcviku v dílnách jeden dílovedoucí nebo přední dělník. Ústav byl podřízen ministerstvu spravedlnosti, dozor nad školním vyučováním vykonával speciální odbor a nad technickým výcvikem pak odbor pro veřejné práce.

Po přijetí zákona č. 48 ze dne 11. 3. 1931 o trestním soudnictví nad mládeží parlamentem, dochází k dalším významným změnám v přístupu k zacházení s mladistvými delikventy. Výkon trestu mladistvých musí zajišťovat zvlášť kvalifikovaný personál, v jehož řadách má být zkušený pedagog a lékař, nejlépe s psychiatrickým vzděláním. Dále bylo zákonem stanoveno, že při vyučování a učení řemeslům ve výkonu trestu platí stejná ustanovení jako v polepšovnicích a musel je zajišťovat odborně vyspělý a vzdělaný personál. Měla být zajištěna u mladistvých odsouzených všestranná a stejně odborná výuka jako u učňů na svobodě. Na vysvědčení, výučních listech a jiných průkazech získaných při vzdělávání mladistvých vězňů nesmělo být patrné, že byly získány v podmínkách výkonu trestu. Bohužel v období okupace byla přerušena kontinuita slibně se rozvíjející velmi dobré úrovně československého vězeňství v meziválečném období.

Počátkem 20. století se začal brát v úvahu pro klasifikaci a diferenciaci vězňů kromě společenské nebezpečnosti také i jejich věk. Toto vyplynulo z praktické zkušenosti, která při výchově odsouzených potvrdila nutnost zohlednění psychických zvláštností, rozumových a tělesných schopností, daných především věkem. V Dánsku otevřenou vězeňskou školu v roce 1930 lze považovat jako první v praxi realizovanou

⁷ Nařízení vlády ČSR č. 136 ze dne 22. 2. 1919

iniciativu v tomto směru. Po té převzalo iniciativu Švédsko, kde přijetím zákona v roce 1935 bylo uloženo zřízení vězeňské školy, jako speciálního typu věznice pro výkon trestu odnětí svobody. Do těchto škol byli umístováni odsouzení ve věku 18 – 21 let, kteří byli odsouzeni za spáchaný trestný čin. Výchozí rozlišení odsouzených prováděl soud a následně v systému vězeňských škol bylo pro tento účel zřízeno takzvané přijímací, pozorovací a třídící středisko, ve kterém všichni umístění odsouzení byli podrobeni důkladnému zkoumání lékařů, psychologů a pedagogů, kteří poté určili, do které kategorie vězeňské školy budou pro výkon trestu zařazeni.

„Hlavním úkolem vězeňských škol byla výchova k práci a poskytnutí takového všeobecného a odborného vzdělání, aby odsouzený byl schopen tuto práci samostatně a na příslušné úrovni vykonávat i po skončení výkonu trestu tak, aby mu mohla být zdrojem obživy. Ve výchovné práci byl zvláště velký důraz kladen právě na vzdělávání, jeho získávání, doplňování a rozvoj rozumových schopností odsouzených. Systém vězeňských škol a s nimi souvisejících institucí nacházíme i v současném švédském vězeňství.“⁸

Během nacistické okupace, v období let 1939 – 1945 poměry ve vězeňství na našem území doznaly určitých změn. Na území Sudet, připojených k Velkoněmecké říši bylo vězeňství spravováno dle říšských zákonů a vzdělávání, pokud vůbec bylo organizováno, se zde stalo vyloženě okrajovou záležitostí. Oproti tomu na území protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu, sice doznal proces vzdělávání vězňů určitých změn, ale nicméně se v něm i nadále pokračovalo.

Po druhé světové válce fungovalo naše vězeňství na stejných principech jako v předmnichovské republice. Platné zůstaly všechny předválečné zákony a legislativní normy. Poválečná Československá republika také převzala materiální zařízení i personální stavy minulých režimů. Na území republiky v roce 1945 se nacházelo 7 trestních ústavů, 2 polepšovny, 34 krajských soudních věznic a 370 okresních soudních věznic. V trestních ústavech se vykonávaly tresty odnětí svobody delší jednoho roku, v polepšovnách si odpykávali tresty delší než 6 měsíců odsouzení mladší dvaceti let. Krajské soudní věznice zajišťovali výkon vazby a byli sem také umístováni odsouzení s tresty do jednoho roku a mladiství s tresty do 6 měsíců. Do vyšetřovací vazby v okresních soudních věznicích byly umístovány osoby, obviněné z přečinů a přestupků a trest zde vykonávali odsouzení s tresty do jednoho měsíce. Výkon trestu

⁸ČAS – Internetový nezávislý list, Kurýr ročník VI číslo 2

upravovaly domácí řády, v nichž byly stanoveny zásady veškeré činnosti vězňů. Všichni měli povinnost pracovat nejméně 8 hodin denně s výjimkou nedělí a svátků. O způsobu zaměstnání rozhodoval ředitel ústavu na základě doporučení úřednické konference.

Hlavním úkolem vyučování dle tehdy ještě platného zákona č. 117/1852 bylo „*doplnit všeobecné základní vzdělání a zvláště pak působit na mravní stránku trestance.*“ Vyučování v rámci pracovní doby se do této nezapočítávalo. Povinnost vzdělávání se vztahovala na všechny určené trestance včetně těch, kteří byli umístěni v samovazbě. Ústavní učitelé patřili mezi správní zaměstnance trestnic.

Ve věznicích krajských soudů se začala provádět výuka vězňů v průběhu druhého pololetí kalendářního roku 1946 a to tím způsobem, že do věznice docházel dvakrát až třikrát týdně smluvní učitel. Ten vysvětloval látku z dějepisu, občanské nauky a mravní výchovy přímo v celách. Výuka byla omezena převážně na mladistvé vězně a soustředila se zejména na základy jazyka českého, matematiky a základní informace z historie. Značná fluktuace, rozdílná inteligence jedinců, různá úroveň předchozího vzdělání, nepozornost a mnohdy i malá snaha po dalším vzdělání byly důvodem velice ztížené práce při vyučování. V tomto období byla velice důležitá, kromě českého jazyka a matematiky, také výuka dějepisu a zeměpisu, zejména ve vztahu k ČSR. Jelikož tito mladiství navštěvovali obecnou nebo měšťanskou školu v době okupace, neměli po celou tu dobu možnost slyšet o dějinách svého národa a to co se jim předkládalo, bylo značně zkresleno ve prospěch okupantů, se nelze divit, že jejich znalosti v těchto předmětech byly minimální. Podobný stav byl po válce takřka ve všech věznicích a trestnicích v ČSR. V okresních soudních věznicích se vyučování vězňů, vzhledem podmínkám a délce trestů, neprovádělo. Tento stav zůstal v Československém vězeňství v podstatě beze změn až do roku 1948.

Rok 1948 byl v Československu rokem zásadních politických přeměn, kdy se v únoru po politickém převratu chopila moci komunistická strana. Již 25. března 1948 byl vydán zákon o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti, následně v květnu byla přijata nová ústava. Na ni v rychlém sledu navázalo v podzimních měsících několik zákonů, navozujících změny v justici, vězeňství a trestním právu. V říjnu to byl zákon číslo 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a zákon č. 232/1948 Sb., jímž byl pro území celé Československé republiky zřízen státní soud se sídlem v Praze. Následoval zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce, kde v §8 uvádí „*Osobám, zařazeným*

do táborů se dostává mravní, odborné a osvětové výchovy“. V žádném případě však nešlo o odborné vzdělávání zařazených osob, ale jen o jejich zaškolení pro výkon pracovní profese. Pracovní síly byly přednostně dodávány dolům, hutím, těžkému průmyslu, cementárnám, vápenkám a podnikům se zvláště důležitými úkoly v pětiletce. Vnitřní poměry v táborech ovlivňovali osvětoví referenti, řízení ministerstvem vnitra. Hlavním úkolem osvětových referentů, kteří ovlivňovali vnitřní poměry v táborech, bylo internované politicky převychovat a změnit jejich poměr k práci. Úkoly převýchovy se však nedařilo plnit i přesto, že v denním režimu táborů byl čas od 19,00 do 20,30 hodin vyhrazen denně na povinné učení.

Na základě zákona č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví se oddělilo vězeňství od výkonu soudní moci a při krajských soudních věznicích byly na jeho základě zřízeny oddíly Sboru vězeňské stráže. Ministerstvo spravedlnosti v březnu roku 1950 rozhodlo o nezbytnosti zjištění stavu a úrovně základního vzdělání vězněných osob. Jednalo se zejména o ty vězně, kteří byli negramotní. Na základě získaných informací byl velitelstvím Sboru vězeňské stráže vypracován materiál, nazvaný „Likvidace analfabetismu“, ve kterém se uvádí, že ke dni 20. 4. 1950 bylo „*ve vězeňských ústavech celkem 96 analfabetů, respektive osob s nedostatečnou znalostí čtení a psaní*“. Ve skutečnosti však o žádnou systematickou likvidaci negramotnosti vězňů nejednalo, jelikož materiál byl ministerstvem pouze vzat na vědomí a následně založen.

Národní shromáždění přijalo v roce 1950 nový trestní zákon, který nahradil dosud platný zákon č. 117 z roku 1852 a nový trestní řád, oba s účinností od 1. ledna 1951. Realizaci a zavedení nového trestního zákona do praxe umožňovalo v roce 1951 vydání nového vězeňského řádu, kterým byl podrobně upraven výkon vazby a trestu odnětí svobody.

Vězeňský řád obsahoval také domácí řád pro vězně a domácí řád pro mladistvé. Některá ustanovení vězeňského řádu však měla pouze proklamativní charakter, neboť je v praxi nebylo možno plnit. Šlo obzvláště o ustanovení pojednávající o vychovatelích nebo psychologických průzkumech a tak podobně. Tito specialisté ve vězeňství nepracovali ani jejich funkce nebyly centrálně zřízeny. Ze zákona se vytratila ustanovení o vzdělávání vězňů a jejich výuce. Opětovné začlenění do řad pracujících měla propuštěným vězňům umožnit „užitečná práce“. Pouze u mladistvých zůstalo uvedeno v zákoně, že mají být „odborně připraveni na budoucí povolání“. V této souvislosti nový Trestní zákon znamenal jednoznačně krok zpět oproti dosavadní praxi.

Vlastní výchovná práce, o které je v zákoně zmínka, spočívala pouze v osvětově výchovné činnosti, jíž se ujali osvětově výchovní instruktoři SVS⁹ a prováděli takzvanou mravně politickou výchovu vězňů.

Vzdělávání na úrovni základní školy probíhalo formou kursů v souladu s ustanovením tehdy platného školského zákona. V něm se v § 14 uvádí, že: *„Žákům, kteří splní povinnost školní docházky a nedosáhnou vzdělání, které poskytuje střední škola, lze povolit další docházku do školy nebo zkoušku z učiva této školy podle předpisů, které vydá ministerstvo školství a osvěty. Pro přípravu k této zkoušce může zemský školní úřad při škole zříditi kurs z učiva střední školy.“* Zřizování těchto bylo v zásadě ponecháno v kompetenci velitelů věznic a trestních ústavů a ani v ústavech pro mladistvé nebyla jejich existence striktně nařízena.

Vězeňství v této etapě svého vývoje již plně sloužilo represivním potřebám nového režimu, ale i přes některé reformy, zůstávalo roztříštěné a nejednotné. Řízení prováděné ministerstvem spravedlnosti, ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany přinášelo rozdíly ve způsobu výkonu trestu a bylo také zdrojem kompetenčních sporů mezi uvedenými resorty. Tyto důvody vedly k vydání vládního nařízení číslo 206/1952 Sb.¹⁰, které stanovilo podřízenost vězeňství pouze jednomu resortu a to Ministerstvu národní bezpečnosti v Praze s účinností od 1. 1. 1953. Ústředním orgánem, řídícím vězeňství se stala Správa nápravných zařízení MNB a příslušníci Sboru vězeňské stráže se stali příslušníky Sboru národní bezpečnosti.

V roce 1965 došlo k významné změně v československém vězeňství. V tomto roce byl výkon trestu upraven zákonem č. 59/1965 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1. 8. 1965 a s novelizacemi zůstal platný až do 31. 12. 1999. Rozpracováním ustanovení tohoto zákona vznikla prováděcí vyhláška, kterou byl Řád výkonu trestu odnětí svobody. Tímto zákonem byl zřízen Sbor nápravné výchovy ministerstva vnitra, jakožto ozbrojený, vojensky organizovaný sbor. Jeho úlohou bylo provádět nápravně výchovnou činnost i ostrahu a správu nápravně výchovných ústavů. V souladu s tímto zákonem o výkonu trestu odnětí svobody se účelu výkonu trestu dosahovalo nápravně výchovnou činností. Ta zahrnovala působení stanoveného pořádku a kázně, pracovní výchovy a kulturně výchovné práce, do které patřilo i vzdělávání odsouzených.

⁹ Sbor vězeňské stráže

¹⁰ Vládní nařízení č. 206/1952 Sb. O ujednocení vězeňství ze dne 1. 10. 1952

V této právní úpravě se již v podstatě odráželi obsah Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, vydaných OSN. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody z roku 1965 také stanovil bližší podmínky organizace a obsahového zaměření všeobecného i odborného vzdělávání odsouzených. Ustanovení § 31 zákona řeší všeobecné vzdělávání odsouzených tak, že: „*Odsouzeným, u nichž jsou proto vzhledem k jejich schopnostem, věku a délce trestu předpoklady, se obvykle umožní, aby získali základní, střední nebo úplné střední vzdělání. Vyučování se provádí zásadně v mimopracovní době.*“ Ustanovení § 25 téhož zákona stanovuje „Obsah pracovní výchovy odsouzených“ povinnost, kde v bodu „b“ do pracovní výchovy zahrnuje „*vytváření podmínek k tomu, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat svou pracovní kvalifikaci.*“¹¹

Zákon č. 56/1965 Sb., který doplňoval trestní zákon, rovněž nově upravoval diferenciaci výkonu trestu odnětí svobody a to zavedením tří nápravně výchovných skupin. Tyto se nerozlišovali v kategorii mladistvých odsouzených, ta podléhala pouze vnitřní diferenciaci. Zásady výkonu trestu v jednotlivých nápravně výchovných skupinách upravovaly nově vydané ústavní řády, ve kterých se pro dospělé odsouzené všech nápravně výchovných skupin shodně stanovovalo, že:

- Odsouzení, kteří nemají ukončené základní vzdělání a délkou trestu a věkem splňují nutné předpoklady, mají možnost navštěvovat doučovací kurzy. Pro negramotné a pologramotné jsou tyto kurzy povinné
- Odsouzení, u nichž je to odůvodněno a umožněno zejména jejich chováním a vlastnostmi, mohou získat střední nebo úplné střední vzdělání
- Vyučování odsouzených se provádí v mimopracovní době.

Pro mladistvé ústavní řád v § 17 ukládal:

- Za účelem doplnění a prohloubení základního všeobecného vzdělání zařazují se mladiství, po zjištění stupně dosaženého školního vzdělání, do různých druhů všeobecně vzdělávacích kursů. Návštěva kursů je pro zařazené mladistvé povinná.
- Mladiství odsouzení, u nichž je to odůvodněno a umožněno zejména jejich chováním a vlastnostmi, mohou získat střední nebo úplné střední vzdělání.
- Vyučování mladistvých se provádí zejména v mimopracovní době.

¹¹59/1965 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody – znění 30. 6. 1965

Podmínky vzdělávání mladistvých odsouzených byly řešeny v § 57 (Pracovní výchova) zákona o výkonu trestu odnětí svobody, kde se uvádělo, že: „*U mladistvých, u nichž jsou pro to zejména vzhledem k délce trestu předpoklady, se zajišťuje příprava na budoucí povolání v učilišti zřízeném při nápravně výchovném ústavu pro mladistvé. V tomto učilišti může mladistvý vstoupit do učebního poměru...*“¹²Další podmínky vzdělávání mladistvých odsouzených řešil řád výkonu trestu v článku 118 řádu, kde bylo stanoveno, že: „*Za účelem doplnění a prohloubení všeobecného vzdělání mladistvých se v ústavu pro mladistvé zřizují různé druhy všeobecně vzdělávacích kursů. Jednotné osnovy a plány těchto kursů vydá správa ústavů po dohodě s ministerstvem školství a kultury. O tom, zda bude vyučování prováděno v pracovní nebo mimopracovní době, rozhodne náčelník ústavu pro mladistvé.*“ Taktéž o zařazení mladistvých do jednotlivých všeobecně vzdělávacích kursů rozhodoval náčelník ústavu na základě zjištění dosavadní úrovně vzdělání mladistvého a skutečného stavu jeho vědomostí. Bylo možné v individuálních případech i povolit mladistvému odsouzenému individuální přípravu při studiu vyšších ročníků škol, poskytujících střední nebo úplné střední vzdělání. Vykonání závěrečných zkoušek se umožňovalo na příslušné škole mimo ústav, kterou určil odbor školství a kultury okresního národního výboru.

Článek 119 řádu upravoval podmínky odborného vzdělávání takto: „*Aby se mladistvému umožnilo ve výkonu trestu odnětí svobody vyučení, zaučení nebo získání dílčí kvalifikace, zřizuje se v ústavu pro mladistvé odborné učiliště. Mladistvý v něm může pokračovat v učebním oboru, započatém před nástupem výkonu trestu pokud to lze v odborném učilišti zajistit, anebo si zvolí některý z oborů v odborném učilišti zavedených.*“

Tyto nově přijaté legislativní normy tvořily jako celek poměrně velmi dobře propracovaný systém. Jelikož se ale převážně jednalo o resortní vězeňské normy, tak bohužel chyběla návaznost na legislativu dalších resortů, především školské zákony a normy, kterými se řídily organizace, zaměstnávající na svých pracovištích odsouzené. Toto přinášelo komplikace a problémy při praktickém uplatňování citovaných ustanovení zákona a řádu výkonu trestu odnětí svobody.

Vzdělávání odsouzených tak bylo ponecháno do značné míry na iniciativě samotných náčelníků jednotlivých nápravně výchovných ústavů, ale většina z nich považovala vzdělávání vězňů za marginální záležitost, neboť v jejich přístupu stále

¹²59/1965 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody – znění 30. 6. 1965

přetrvával názor, že prvořadým úkolem výkonu trestu odnětí svobody je pracovní využití odsouzených. Z toho vyplývá, že jediným akceptovatelným vzděláváním odsouzených bylo získávání pracovní kvalifikace.

Ve druhé polovině 70. let dochází nárůstu počtu vzdělávaných odsouzených. Přesto však neustále při vzdělávání přetrvávaly tyto potíže:

- Při zabezpečování všeobecného vzdělávání se stále projevovaly komplikace při zajišťování výuky kvalifikovanými učiteli, získávání potřebných učebních pomůcek a v nejednotném postupu při vydávání vysvědčení.
- V systému odborného vzdělávání nebylo vyřešeno vyučení v oboru, zakončené učňovskou zkouškou a respektující při tom podmínky vězeňství.

Dalším významným mezníkem v rozvoji vzdělávání v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody se stal školní rok 1982/1983, kdy se počítalo se zřízením školských vzdělávacích středisek. Ve druhé polovině byla zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště v nápravně výchovných ústavech Rýnovice (strojírenská výroba), Pardubice (výroba konfekce), Libkovice (stavební výroba), Opava (výroba konfekce) a Plzeň (obráběč kovů) s tím, že rezortu budou zřízena ještě další tři školská vzdělávací střediska. Ministerstvo školství vydalo 1. 7. 1983 rozhodnutí o zařazení Středního odborného učiliště do sítě školských zařízení. Sborem nápravné výchovy byl vydán s platností od 1. 12. 1983 vnitřní předpis o zřízení SOU¹³ pro odsouzené, jehož přílohou byl prozatímní organizační řád, který členil SOU na ředitelství (při správě SNV¹⁴) a na místně odloučená pracoviště ve vybraných NVÚ¹⁵.

Nový organizační řád, který vznikl ve spolupráci se státním školským dozorem, odborem pro řízení SOU ministerstva školství a výzkumným ústavem pedagogickým nabyl účinnosti 1. 9. 1986. Mimo výuky v učebních oborech, kurzech na úrovni základní školy organizovala ve spolupráci hospodářskými organizacemi řadu odborných kurzů. V roce 1987 byl podán návrh na zřízení zvláštního učebního oboru stavební výroby se zaměřením pro malířské a natěračské práce.

S koncem roku 1992 zanikl Sbor nápravné výchovy ČSR a jeho nástupcem se stala od 1. 1. 1993 Vězeňská služba České republiky. Na základě novelizace

¹³ Střední odborné učiliště

¹⁴ Sbor nápravné výchovy

¹⁵ Nápravně výchovný ústav

zákona č. 29/1984 Sb.¹⁶ a zákona ČNR č. 564/1990 Sb.¹⁷ došlo ke změně v oblasti zřizování SOU, kdy toto bylo přeneseno na ústřední orgány státní správy. Ministr spravedlnosti České republiky poté v lednu 1994 zřídil střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště. Dále také jeho odloučená pracoviště – školská vzdělávací střediska ve věznicích Opava, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Valdice a Všehrady.

Následnou novelizací zákona ČNR č. 564/1990 Sb. zákonem 139/1995 Sb., měla za povinnost všechna SOU opětovně požádat o zařazení do sítě škol podle nových předpisů. Podle těchto musely být všechny třídy školy umístěny v územní působnosti jednoho školského úřadu. Jelikož vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody je velice specifickou záležitostí, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR rozhodlo o udělení výjimky a ponechat stávající organizaci SOU. Vzhledem k tomu bylo s účinností od 20. 6. 1996 Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště vězeňské služby ČR zařazeno do sítě škol, předškolních zařízení a školských zařízení. Což přináší oprávnění vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody.

Střední odborné učiliště zřízené jako jedna škola sdružuje tři typy škol:

- Střední odborné učiliště (vyučování učebních oborů pro úspěšné absolventy základních škol)
- Učiliště (vyučování učebních oborů pro žáky, kteří základní školu ukončili v nižším než 9. ročníku nebo 9. ročník neukončili úspěšně)
- Odborné učiliště (vyučování učebních oborů s upravenými učebními osnovami pro žáky ze zvláštních škol)

Dále SOU organizuje kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného základní školou a odborné kurzy k získání nebo rozšíření kvalifikace. Vzdělávání se stává vedle terapeutických a zájmových aktivit nedílnou součástí resocializačního programu odsouzených.

¹⁶ 29/1984 Sb. Školský zákon

¹⁷ 564/1990 Sb. Zákon České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství

1.4 Vzdělávání v současnosti

Na základě novely školského zákona z prosince roku 2006 bylo v lednu 2007 vydáno nařízení ministra spravedlnosti ČR č. 1/2007, kterým byla zřízena škola pro osoby ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody s názvem Střední odborné učiliště jako organizační jednotka Vězeňské služby. SOU je výchovně vzdělávací zařízení, poskytující osobám ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody:

- a) přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech,
- b) doplnění základního vzdělání v kursech pro získání základního vzdělání,
- c) doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kursech.

Následně bylo Střední odborné učiliště rozhodnutím ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. MŠMT 3771/07-21 zapsáno do rejstříku škol a školských zařízení s účinností od 1. 3. 2007 a má tedy statut řádné střední školy. V roce 2008 bylo Střední odborné učiliště zapojeno do mezinárodního projektu v rámci programu spolupráce v oblasti vzdělávání vězňů VEPS – Virtual European Prison School (Virtuální evropská vězeňská škola). Systém vzdělávání odsouzených v České republice snese srovnání s vyspělými evropskými státy.

V současnosti je ředitelství SOU dislokováno v Praze. Odloučená pracoviště SOU – školská vzdělávací střediska, jejichž prostřednictvím je zajišťováno vzdělávání jsou zřízena ve věznicích Opava, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Světlá nad Sázavou, Valdice a Všehrdy. Výchovně vzdělávací činnost SOU zajišťují pedagogičtí pracovníci s odpovídající kvalifikací dle zákona č. 563/2004 Sb.

2. Historie věznice Pardubice

2.1 Vznik zemské donucovací pracovny

V roce 2011 uplynulo již 120 let od vzniku Zemské donucovací pracovny v Pardubicích. Pardubice se dostaly do povědomí společenského a hospodářského dění ve druhé polovině 19. století zahájením stavby železnice z Prahy do Olomouce v roce 1845 a následně s desetiletým zpožděním výstavbou trati do Liberce. V roce 1870 pokračovala výstavba směrem na jih do Chrudimi a Havlíčkova Brodu, tehdy Německého Brodu, tím se Pardubice staly významnou železniční křižovatkou. V této souvislosti zde dochází k vzrůstu hospodářských aktivit, je uváděno, že v roce 1880 zde fungovalo sedm velkých průmyslových podniků, které byly postaveny v západních okrajových částech města poblíž železniční stanice.

Oproti tomu na východní straně města nebyl žádný dominantní objekt. Zásadní změna v tomto nastala 5. ledna 1888, kdy byl dán souhlas na českém sněmu ke zřízení a stavbě Zemské donucovací pracovny v Pardubicích. Pro výstavbu Zemské donucovací pracovny pro 300 – 400 dospělých káránců – mužů poskytlo město pozemky nacházející se právě na východním okraji po obou stranách pardubicko – sezemické silnice. Jednohlasným usnesením schůze obecního zastupitelstva ze dne 6. května 1886 přenechává potřebné pozemky na postavení budov a hospodářského dvora pro zemskou donucovací pracovnu zdarma, další pozemky zemský výbor odkoupil a část si od obce pardubické pronajal.

Konečné znění tržní smlouvy na odkoupení pozemků a nájemní smlouvy se Zemským výborem v Praze bylo schváleno 22. listopadu 1890 na schůzi městského zastupitelstva. Náklady na stavbu byly stanoveny ve výši 380 000 zlatých, tato se skládala ze státního příspěvku (pouze malá část) a z rozpočtu zemského. I přes potíže a problémy s rovnoměrným financováním se v červenci 1889 se stavět začalo. Stavební práce popisoval i místní tisk Perštýn, který pochvalně komentoval rozhodnutí zemského výboru o zadání prací většinou pardubickým firmám.

Velkoryse na tuto dobu pojal výstavbu zemské donucovací pracovny projektant vrchní zemský inspektor Mayer. Zadání stavby prošlo, jak bylo zvykem, ofterním řízením. Po zimní přestávce se v březnu 1890 pokračovalo, stavbou rozsáhlého objektu byl pověřen pardubický stavitel ing. Václav Pavlíček, jehož firma provedla zednické, tesařské keramické a z části pokrývačské práce. Pouze truhlářské práce byly zadány

firmě z Vysokého Mýta, pražská firma se vypořádala s kamnářskou prací a lepenkovou krytinu dodala firma z Vídně. Pražská firma František Křížík zajistila osvětlení v objektu ústavu. Tato rozsáhlá stavba trvala dva a čtvrt roku, celá prostora byla obehnána 4,5 m vysokou zdí, čítala 13 budov a to přízemních, jedno, dvou i třípatrových s vyvýšeným přízemkem. Úředník městského úřadu Vincenc Kablík je vypočítal a pojmenoval takto „Vpředu nachází se strážnice, administrační budova, 2 budovy pro ložnice, 2 pracovny, 2 kůlny, stáje pro 3 koně, 4 voly, 16 vepřů, strojovna, kotelna, kuchyně, lázně vanové se sprchami, nemocnice a úmrlčí komora. V budově pro ložnice na straně východní nalézá se kaple. V ložnicích zřízeno jest ústřední topení a vodovody. Ve strojovně umístěny jsou stroje hnací a dynamoelektrické.“ Prvního listopadu roku 1891 byla Královská donucovací pracovna v Pardubicích odevzdána svému účelu.

2.2 Královská česká zemská donucovací pracovna v období 1891 – 1918

Do kompetence zemí bylo zákonem určeno zřizování a péče o donucovací pracovny, které byly definovány jako veřejné ústavy, jenž měli osoby odmítající práci, ale k práci způsobilé, přimět k pravidelné práci donucením se současným působením vzdělávacím, výchovným a náboženským. Cílem pobytu v donucovací pracovně bylo ovlivnit nápravným procesem propuštěné vězně, aby se po propuštění byli schopni žít poctivou prací a žít řádným občanským životem. V důsledku agrární a průmyslové krize stoupal počet lidí bez práce, kteří chtěli pracovat. Ti alespoň hledali příležitostnou práci potulkou z místa na místo, ale ne všem se dařilo a tak se mnozí před úplnou bídou a nouzí uchýlovali k žebrání a dopouštění se podvodů, drobných krádeží a dalších činů budících veřejné pohoršení. Soudy rozhodující o trestu mohly zároveň určit po jeho odpykání dodání do donucovací pracovny. Z příkázání do donucovací pracovny, o kterém rozhodovaly tzv. smíšené komise, zákon vyloučil osoby, které nelze použít ani k lehčím pracím, duševně choré, stížené nakažlivými chorobami, pokud nejsou vyléčeny a těhotné ženy.

Doba umístění v donucovací pracovně nesměla přesáhnout tři, případně pět roků. V případě, že komise skládající se z rozhodujících činitelů konstatovala, že se káranec¹⁸ polepšil, zákon umožnil dřívější propuštění.

¹⁸Osoby, které mají příkázání donucovací pracovnu

Pardubická pracovna přijala 1. listopadu 1891 prvních dvacet kárenců. Prvním ředitelem se stal Josef Závodný, na základě jmenování zemského výboru v Praze. V této funkci setrval do 31. května 1894, den na to byl pověřen vedením Zemské donucovací pracovny v Praze – Ruzyni. Pro tyto dvě pracovny uvedl do praxe Stanovy¹⁹, obsahující 26 paragrafovaných článků řešících principy vedení a řízení ústavu, úkoly hospodářské správy a výkon dozorčí služby u kárenců. Mezi základní dokumenty patřil i současně vydaný Domácí řád²⁰. Platnost těchto dvou dokumentů byla stvrzena vlastnoručním podpisem posledního ředitele donucovací pracovny v Pardubicích Emanuela Veselého 24. února 1948. Dalšími neméně významnými dokumenty jsou Domácí řád pro administrační budovu a Jídelní řád pro královské české zemské donucovací pracovny v Praze a Pardubicích se dvěma přílohami²¹.

Úřední dokumenty z období Rakouska Uherska byly psány v českém a německém jazyce, jelikož byly rovné zemské úřední jazyky.

Domácím řádem bylo každému kárenci přiděleno lůžko a práce. Byli zařazeni do III. třídy, ze které v případě dobrého chování a pracovních úspěchů postupovali do II. a následně I. Postup mohl být i opačný. V letní době začínal denní pořádek budíčkem o 5. a v zimní o 6. hodině. Hodinu po budíčku začínalo pracovní zaměstnání, které trvalo s půlhodinovou přestávkou do dvanácti hodin. Oběd byl stanoven v době od 12:00 - 13:30 s odpočinkem na dvorech. Po té pracovní doba trvala do 19:00 hodin. Večerka byla v 21:00. Rušení nočního klidu bylo přísně trestáno.

Kárenci neměli nárok na odměnu za jejich odvedenou práci, jelikož tento výtěžek náležel dle stanov zemskému fondu na úhradu výloh spojených s vydržováním ústavu. Pro zvýšení pílě kárenců a jejich zájmu o práci mohl ředitel ústavu přiznat výdělkové prémie ve III. třídě až do 20, ve II. až do 25 a v I. třídě až do 30 procent výdělku. Z těchto je možné využít část, nejvýše však do 1/3, na zlepšení stravy nebo k zaopatření dovolených prožitků pro dotyčného kárance. Ze zbývajících částí mohou ženatí kárenci podporovat své rodiny v uznání hodných případech, ale opět pouze se svolením ředitele. Rovněž také byla stanovena 12 bodová škála trestů za porušení domovního řádu. Při výstupu z ústavu, z výtěžku výdělkových prémie, dostal káranec přiměřený oděv

¹⁹Státní oblastní archiv Zámorsk archivní fond Zemská donucovací pracovna, č. kart. 1, Stanovy Královských zemských donucovacích pracoven pro kárance dospělé v Praze a Pardubicích

²⁰Státní oblastní archiv Zámorsk archivní fond Zemská donucovací pracovna, č. kart. 1, Domácí řád byl definitivně schválen výnosem místodržitelství dne 25. února 1893 č. 14.0301 a 9. března 1893 č. 31.963

²¹Výměra potravin ku jídelnímu řádu a Výměra potravin pro stravování kárenců

a nutnou částku k výživě až do místa, kam se vracel. Případné zbývající peníze byly odeslány jeho domovské obci a podle poměrů a potřeby mu po částech vydány.

Zemský výbor v Praze vydal až 10. května 1893 pod č. 16.389 „Pravidla, jak se zachovati v případě vzpoury v královské zemské donucovací pracovně v Pardubicích“ a 20. května 1893 pod č.j. 17.205 preventivní opatření k odvrácení vzpoury. Mimo to bylo stanoveno, že ústav má udržovat telefonické spojení s městem, s okresním hejtmanstvím a okresním velitelstvím četnické stanice v Pardubicích. Do této doby nepočítaly stanovy ani domácí řád s možností vzpoury káránců.

Vyučování káránců neznalých čtení a psaní v této době bylo v kompetenci duchovní péče. Pro pardubickou donucovací pracovnu schválil zemský výbor 27. března 1897 pod č.j. 18.116 zřízení školy pro negramotné. Tento úkol si vzal na svá bedra kancelářský oficiál²² Oldřich Kukla. Avšak usnesením zemského výboru ze dne 14. prosince 1900, vyučování analfabetů počínaje rokem 1901 připadlo bez zvláštní náhrady duchovnímu správci. Ale civilní učitelé se do pardubické pracovny vrátili. Do ústavu docházel ředitel pardubické hlavní školy Ladislav Kohoutek. Pro nízký počet žáků oznámil 6. ledna 1943 ředitel pracovny Bohumil Votík Zemskému úřadu v Praze zastavení výuky na zdejší ústavní škole.

Zájem o zaměstnání v donucovací pracovně byl veliký, byla nabízena volná místa dozorců, strážných a podúředníků. Dvě budovy obsahovaly celou řadu dílen, a proto se počítalo s širokou škálou profesí. Největší byla tkalcovská, dále pro kartonážní práce a lepení sáčků, truhlářská, kolářská, kovářská, klempířská, natěračská, sedlářská, krejčovská, obuvnická, košíkářská, kartáčnická a na draní peří. Osoby přijímané do služebního poměru musely mít ukončenou školní docházku a vyučení v oboru. Většina uchazečů uváděla ve svých žádostech znalost obou zemských jazyků. Nezbytné bylo i absolvování vojenské služby.

2.3 Zemská donucovací pracovna v období 1918 – 1939

Vznik samostatné Československé republiky 28. října 1918 přivítali i pardubičtí občané velkým shromážděním na Perštýnském náměstí. Vraccující se tisíce mužů z Itálie, Francie a Ruska byly oslavováni jako hrdinové bojující za samostatné Československo. Pro ty, jež se ucházeli o zaměstnání ve státní nebo veřejné službě, bylo rezervováno dle zákona č. 462/1919 Sb. 50% volných míst. V pardubické donucovací

²² oficiál = úředník

pracovně mělo zkušenost z I. světové války 12 zaměstnanců, kterým byl přiznán legionářský statut.

Po vzniku samostatného československého státu zemské donucovací pracovny nadále zůstaly v pravomoci zemských úřadů, které je založily, ale nově byly podřízeny ministerstvu vnitra. V této souvislosti požádal ředitel Adolf Reindl o výtah z pozemkové knihy pro město Pardubice, aby i do budoucna byla stanovena jasná majetková, vlastnická a pozemková práva mezi zemskou donucovací pracovní a městem Pardubice. Donucovací pracovny byly v roce 1921 vyňaty z pravomoci státních zastupitelství a přímo podřízeny ministerstvu vnitra. V tomto období bylo v pardubickém ústavu 78 káránců a 108 trestanců.

Zákon ze dne 25. června 1929 řešil zřízení nucených pracovních kolonií a změnu některých ustanovení trestního práva. Obsahoval také ustanovení o součinnosti soudů, politických úřadů, obcí a donucovacích pracoven při výkonu a uskutečňování policejního dohledu. S tím se pojila instituce takzvaného postrku. Osoby nedodržující pravidla podmíněného propuštění nebo policejního dohledu byly vráceny do donucovací pracovny.

Po mnichovské dohodě z podzimu 1938 se změnil pravidelný rytmus života v zemské donucovací pracovně. V rámci mobilizace do zbraně byla povolána řada káránců, ale ne všichni se po demobilizaci vrátili. Postupně však byli vypátráni a eskortováni zpět.

V souvislosti se zábořem pohraničních území Československé republiky a jejich připojení k Velkoněmecké říši byly spojeny změny organizační struktury některých zemských ústavů. Osazenstvo vychovatelny mládeže v Králíkách bylo přemístěno do Opatovic nad Labem a její dosavadní ředitel Bohumil Votík byl přeložen do Pardubic, kde byl 18. října 1938 s okamžitou platností jmenován ředitelem. Personální skladbu zaměstnanců pardubické pracovny výrazně ovlivnilo zrušení československé armády po obsazení republiky nacisty 15. března 1939. Likvidace armády měla být ukončena do 31. prosince 1939 a tím se postupně dostala do zaměstnaneckého poměru i řada vojáků z povolání.

2.4 Období 1939 – 1945

Pochmurná kapitola zemské donucovací pracovny se začala psát po 15. březnu 1939. Po zřízení místní úřadovny gestapa v Pardubicích byla jedna budova zemské

donucovací pracovny vyhrazena jako věznice gestapa. Kontakt věznice gestapa s donucovací pracovnou vedl úředník gestapa Hans Körber. Kromě stravování vězňů nemělo ředitelství pracovny žádný úřední styk. Nedůvěra německých policejních a soudních orgánů k českým zaměstnancům vyvrcholila rozkazem pardubické služebny gestapa, aby odevzdali zbraně. Jednalo se o 61 šavlí, 48 pušek s bodáky a 48 řemenů k puškám. Taktéž museli všichni zaměstnanci předložit doklady o svém rodovém původu. Nacistické rasové zákony nepřipouštěly působení ve státní službě zaměstnancům s židovskými předky.

Další samostatnou právníčkou jednotkou působící v prostorách zemské donucovací pracovny byl „Sběrný tábor policejní preventivní vazby“. Správu zajišťovala Protektorátní kriminální policie, kriminální ředitelství v Praze. Do tábora bylo převedeno i 110 káránců donucovací pracovny, kteří by uplynutím detenční doby byli za normálních poměrů propuštěni. O propuštění nebo zařazení do stavu preventivních vězňů rozhodovala kriminální ústředna. Od března 1942 do 9. května prošlo táborem 1591 osob. Do koncentračních táborů bylo odesláno 1466 lidí, 125 jich uprchlo.

Jako samostatný útvar byl také „Pracovně – výchovný tábor“. Problémy nacistického válečného hospodářství a chybějící pracovní síly pro hitlerovský zbrojní průmysl vedly k vydání vládního nařízení č. 154/Sb. ze dne 4. května 1942a 404/Sb. ze dne 7. prosince 1942 o nuceném pracovním nasazení obyvatel protektorátu. Jelikož byl centrální tábor v Břežanech u Týnce nad Sázavou brzy zaplněn, byla generálním velitelem neuniformované protektorátní policie zřízena pobočka v objektu donucovací pracovny v Pardubicích. V období od 22. října 1943 do 26. března 1944 se na přípravě tábora podíleli i správní úředníci donucovací pracovny za což byli velitelem neuniformované protektorátní policie finančně ohodnoceni. Z podacího protokolu vyplývá, že v roce 1944 bylo do pardubické pracovny přikázáno 1531 a do konce dubna 1945 ještě dalších 461 osob. Byli to lidé, nesmiřeni s nuceným pracovním nasazením na území protektorátu, ale především v Německu. Přikázání do tábora se nevyhnulo ani zaměstnancům zemské donucovací pracovny. Osobám přikázaným bylo poskytováno pouze ubytování a strava.

I v tomto období vedle represivních německých nacistických zařízení zůstávala autonomní zemská donucovací pracovna. Početní stav k 19. lednu roku 1940 činil 314 káránců. Pardubice za II. světové války dlouho zůstávaly nedotčeny nálety

spojeneckých vojsk. Bylo tomu až do noci z 21. na 22. července 1944, kdy útok převážně anglického letectva postihl východní část města. Zasaženy byly civilní obytná stavení, ale také i objekty zemské donucovací pracovny. Toto bylo způsobeno zřejmě nesprávným navedením bombardovacích letadel, jelikož cílem mělo pravděpodobně být letiště, nádraží a rafinérie.

2.5 Období 1945 – 1951

Do Pardubic dorazily jednotky Rudé armády 10. května 1945, ale již den předem využili káránci a vězňové chaosu způsobeného ústupem Němců a vnikli do skladu civilních svršků, převlékli se a z ústavu utekli.

Nejprve administrativní budova pracovny byla využita ruskou vojenskou správou, které museli postoupit své naturální byty všichni úředníci ústavu. Po opuštění prostor touto skupinou obsadila budovu ruská repatriační komise.

Zemská donucovací pracovna byla takřka vyprázdněna a její kapacita stanovena na 400 osob, ale mohla být v případě nutnosti navýšena až na 1000 osob. Této situace využil Okresní národní výbor v Pardubicích a v jedné budově zřídil internační tábor pro Němce, zrádce a kolaboranty do kterého si také dosadil svoji vlastní správu a dozorce. To ale netrvalo dlouho, protože s narůstajícím počtem internovaných osob a neznalostí problematiky vedení tábora byl nucen Okresní národní výbor požádat ředitelství zemské donucovací pracovny o výpomoc dozorčího personálu, které od 9. července 1944 úplně převzalo vedení tábora. Pro tábor byla zavedena stejná pravidla jako pro kárance, což se plně osvědčilo. Zahájením odsunu Němců a vynášením rozsudků lidových soudů při krajských soudech se snižoval stav internovaných. Ministerstvo vnitra 15. ledna 1947 formálně zrušilo internační tábory Němců a kolaborantů. Táborem v Pardubicích prošlo 1250 osob.

Pardubická donucovací pracovna přestala být jednotlivým celkem a přerostla ve složitý organismus. Byli zde příkázání káránci dle dosud platných norem o donucovacích pracovnách, osoby čekající na odsun, dále také osoby potrestané za přestupky podle zákonů č.15/1947 Sb.z. a č.107/1947 Sb.z. a oddělení trestnice pro choré vězně ve Valdicích, které vzniklo na základě dohody mezi Zemským národním výborem a Ministerstvem spravedlnosti v Praze.

Po ukončení činnosti internačního tábora byl na základě dekretu prezidenta republiky č.88/1945 o všeobecné pracovní povinnosti a č.15/1947 o stíhání černého

obchodu a podobných pletich v pardubické donucovací pracovně zřízen kárný tábor. Ten však byl brzy usnesením Okresního národního výboru v Pardubicích zrušen. Toho vzápětí využil Městský národní výbor v Pardubicích a dohodl se Zemským národním výborem od září 1947 na pronájem budovy B, jako internátu základních odborných škol. Ředitelství učňovských škol však neustále zvyšovalo prostorové nároky, požadovalo stavebně technické úpravy, které měly být provedeny vlastními silami z prostředků Zemské donucovací pracovny. Nejasnosti také byly v úhradách za elektrický proud, ústřední vytápění i telefonní hovory. Tento nelibý stav byl ukončen 29. října 1947 vypovězením nájemní smlouvy, čemuž přispěl i zákon č. 247/48Sb. o zřízení táborů nucené práce.

Od 1. ledna byl zřízen v donucovací pracovně Tábor nucené práce v Pardubicích. Tímto dnem byly osoby do tohoto tábora zařazovány komisemi krajských národních výborů. Ke skutečnému převzetí Ministerstvem vnitřních věcí však došlo až od 1. dubna 1949. Pardubický tábor, jelikož byl v uzavřeném objektu s možností soustavné ostrahy, byl prohlášen za takzvaný trestní. Byly sem odesílány osoby, na nichž měla zájem Státní bezpečnost, osoby schopné lehčí práce, věkově nad 55 let a nemocní, vyžadující lékařskou péči. Tábor pojal 850 osob. Po 29. květnu 1949 došlo k přeřazení káránců a vězňů zemské donucovací pracovny a tímto dnem byla i uzavřena přírůstková kniha, za jejíž existence donucovací pracovnou prošlo 8849 osob²³. V polovině roku 1951 byly tábory nucené práce postupně rušeny, jelikož převládl názor, že se neosvědčily.

2.6 Věznice pro ženy

Prvních 40 žen se v objektu donucovací pracovny již objevilo za existence internačního tábora. Po jeho zrušení byl v prostorách pracovny tábor nucené práce pro muže a pro ženy. V březnu bylo mezi káránci převzato 17 žen ze zrušené donucovací pracovny v Praze – Ruzyni. Hlavně přicházely až od 1. 5. 1949 do trestní věznice pro ženy, čímž byla ukončena existence zemské donucovací pracovny a rokem 1950 se z ní stal zvláštní útvar nápravných zařízení²⁴. V průběhu roku 1951 byl zrušen tábor nucené práce, ale už před tím státní bezpečnost zabrala část jeho objektu a trestnice pro ženy. V ostatních budovách byl od roku 1952 zřízen Státní vězeňský ústav Pardubice.

²³Státní oblastní archiv Zámorská archivní fond Zemská donucovací pracovna, č. kn. 16, přírůstková kniha 1931-1945.

²⁴Janák, Dušan: Organizace a řízení československého vězeňství 1945 – 1955. In: Sborník Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955, příloha časopisu České vězeňství č. 3/2001, s. 18.

Fungovalo zde současně více typů vězeňských zařízení, spravovaných ministerstvem vnitra, národní bezpečnosti a do roku 1953 také ministerstva spravedlnosti.

Výkon trestu tehdy vycházel z vězeňského řádu vydaného v roce 1951, který rozlišoval odsouzené osoby dle třídního a politického hlediska. Služba byla zajištěna uniformovaným Sbohem stráže ČSR, zřízeným zákonem č. 32/1948 Sb. Do pardubického nápravného zařízení byly od roku 1952 umísťovány ženy pro politické delikty, funkcionářky lidové strany, národně socialistické strany, třídní nepřátelé nového zřízení, členky církevních řádů a také představitelky kulturního života s demokratickými názory. Vedle těchto takzvaných nepřátel republiky a totalitního režimu si odpykávaly tresty v Pardubicích ženy za běžné kriminální delikty. V tomto období již spadalo vězeňství do pravomoci národní bezpečnosti. V roce 1959 si v zařízení odpykávalo trest minimálně 600 žen²⁵.

Rokem 1960 byla Správa nápravných zařízení začleněna do rezortu ministerstva vnitra. Zároveň vstoupila v platnost nová trestní legislativa, včetně Řádu pro VTOS²⁶ a směrnice pro nápravně výchovnou činnost mezi odsouzenými. Ta vydělila samostatnou kategorii žen za delikty proti republice. Souzeno bylo podle socialistických zákonů z roku 1961²⁷.

Tento stav trval až do roku 1965, kdy vešel v platnost zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, který obsahoval mimo duchovní péče požadavky vycházející ze Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, vydaných v roce 1957 Organizací spojených národů. Ženy pracovaly ve vnitřních provozech a pracovištích a zemědělství mimo ústav. Součástí mimopracovní doby se staly vzdělávací a zájmové aktivity, také byla pravidelně doplňována knihovna pro odsouzené, nákup beletrie však podléhal důsledné ideově výchovné kontrole. Výše uvedeným zákonem byl zřízen Sbor nápravné výchovy jako organizovaný, ozbrojený podle vojenských zásad a pořízený ministerstvu vnitra. Organizační jednotky se nazývaly útvary Sboru nápravné výchovy, trest byl vykonáván v nápravně výchovných ústavech. Soudy zařazovaly odsouzené do tří nápravně výchovných skupin.

²⁵ Činnost nápravných zařízení ministerstva vnitra Republiky Československé v roce 1959, str. 12 – 13.
Interní materiál ministra vnitra

²⁶ VTOS – výkon trestu odnětí svobody

²⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád

V Pardubicích si odpykávali trest odnětí svobody ženy ve II. NVS, v této byl celostátně vždy největší počet a to jak žen, tak i mužů.

Pro práci s odsouzenými bylo zřízeno oddělení výchovné činnosti, začal se klást větší důraz na odborné vzdělávání odsouzených, jejich zájmovou činnost a sport. Nadále však největší důraz byl kladen na dodržování vojenské kázně a plnění pracovních povinností dle stanovených vysokých hodinových a denních norem. Tyto změny umožnily, aby v Pardubicích začaly pracovat s odsouzenými vychovatelky a sociální pracovník. Takováto systemizovaná místa byla nejprve v ústavu pro mladistvé. Od roku 1966 se speciální pedagožky, sociální pracovnice a psycholog už také věnovaly dospělým odsouzeným. Zvyšování kvalifikace personálu pardubického ústavu a prosazování nových způsobů zacházení s delikventními osobami, přispělo v roce 1977 k vyhodnocení pardubického útvaru, jako nejlepšího v republice.

Snaha o reformu KSČ a prosazení idejí takzvaného socialismu s lidskou tváří se v roce 1967 utvořily podmínky pro vznik Výzkumného ústavu penologického, v jejímž čele stanul výjimečný psycholog a sociolog doc. Jiří Čepelák. Stal se zakladatelem vědecko – výzkumné činnosti v penologii. Působení ústavu ovlivnilo celou nastupující generaci vězeňských pedagogů a psychologů. Mimo jiné rozsáhlé výzkumy se také zabýval problematikou vězňů z hlediska původu, příčiny jejich trestné činnosti a možností nápravy. Tým specialistů pardubického ústavu se podílel nejen na výzkumné činnosti, ale také na ověřování metod a diagnostiky v praxi. V Pardubicích bylo také uskutečněno výzkumné šetření k psychické zátěži vychovatelů a dozorců. Výzkumný ústav musel být z politických důvodů v roce 1980 zrušen.

Trendy nastolené po roce 1965 byly určitým způsobem utlumeny nebo přerušeny v roce 1968. Byly vznášeny požadavky na zlepšení materiálních podmínek panujících v přeplněné věznici. Tuto situaci částečně vyřešila amnestie k 9. 5., kdy bylo propuštěno celostátně 50% vězňů. Obsazení naší republiky spojeneckými vojsky vyvolávalo nepokoje mezi odsouzenými, pro některé to byl podnět k protestu proti totalitnímu režimu a v jiných to zase vyvolalo úzkost a obavu z války. Příslušníci v tomto období strávili nepřetržitě mnoho dnů, aby zabránili vzpouře nebo jiným projevům nepokojů a měli také věznici chránit před vnějším napadením. V prosinci 1968 byl rezort vězeňství vrácen zpět pod ministerstvo spravedlnosti. S datem 1. 1. 1969, kdy došlo k dělení republiky na federální uspořádání a taktéž vzniku českého a slovenského

ministerstva spravedlnosti i dvou sborů nápravné výchovy. Normalizace v 70. letech zásadním způsobem ovlivnila výkon trestu až do listopadu 1989. V tomto období se profilace Útvaru SNV Pardubice prakticky nezměnila, byla určena pro ženy II. nápravně výchovné skupiny, mladistvé ženy a malou skupinu mužů I. nápravně výchovné skupiny. Počet odsouzených překračoval 1200 osob. Jen stěží si dnes dovedeme představit 24 ubytovaných žen na ložnici o velikosti 36m², 3 lůžka nad sebou, stejně velkou kulturní místnost pro 80 až 100 žen a jednu umývárnu. Takto byly využívány obě ubytovny z roku 1981. Stísněné poměry na ubytovnách byly částečně eliminovány dvousměnným pracovním cyklem, jelikož všechny odsouzené pracovaly. Tuto neúnosnou situaci vyřešila výstavba nového čtyřpodlažního objektu, pro ubytování 400 osob v roce 1976 a zprovoznění samostatné budovy kázeňských trestů. O rok dříve byla postavena nová ústavní kuchyně s jídelnou a velkokapacitní prádelna, ve které se pralo také pro jiné věznice, okresní nemocnici a vojenské útvary. Jelikož se neustále zvyšovaly požadavky na zvýšení výroby a vnitřní prostory byly omezené a převážně již zastavěné, bylo nutné přistoupit ke zrušení zelinářské zahrady s hospodářstvím. Na jejím místě v letech 1975 – 1981 vyrostly výrobní haly.

S prvními revolučními událostmi v roce 1989 začaly nepokoje různé intenzity ve všech vazebních a mužských věznicích, proto vedení Správy SNV nařídilo takřka celému personálu přítomnost v nápravně výchovných ústavech. Odsouzené ženy v Pardubicích se zpočátku neprojevovaly příliš agresivně, ale věřily všem nepodloženým informacím a rychlé amnestii pro svou nevinu. Rodinní příslušníci přijížděli do věznice a požadovali jejich propuštění. Nebylo jednoduché zajistit základní provoz a chod věznice několik týdnů do lednové amnestie, na kterou čekalo 660 žen. Po této zůstalo v Pardubicích nejdříve 240 odsouzených žen a v průběhu roku dokonce nedosahoval jejich počet ani 50, odsouzených mužů bylo minimum. Vnitřní provoz zajišťovali místo odsouzených zaměstnanci SNV.

V polistopadovém období se také diferencoval personál v názorech a postojích k politické situaci, novému režimu a k pojetí výkonu trestu. Počet zaměstnanců klesal, propuštění byli ti, kteří nepodepsali novou služební přísahu nebo neobstáli u prověřkových komisí²⁸. V čele ústavu stanula v roce 1990 Kamila Meclová a taktéž došlo k významným personálním změnám na vedoucích funkcích. Nápravně výchovný

²⁸Zákon č. 169/1990 Sb. o občanských komisích, RMS č. 18/1990 o ověřování způsobilosti příslušníků SNV ČR k výkonu služby, ve znění RMS č. 24/1990

ústav se krátkodobě změnil na Ústav pro výkon trestu odnětí svobody. Období do postupného naplnění věznice bylo využito na opravy značně zdevastovaných ubytoven a přebírání výrobních prostorů od dřívějších velkých státních podniků. Nutnost reformy a podstatných změn ve vězeňství vedla k vytvoření a v roce 1992 k přijetí materiálu Koncepce rozvoje vězeňství v ČR²⁹. Prostředí věznice přestalo být tabuizováno, bylo otevřeno politickým, církevním a občanským orgánům, odborné veřejnosti a sdělovacím prostředkům. Personál se zdokonaloval odbornou přípravou, účastí na seminářích a kurzech a v neposlední řadě i stážemi v civilních zařízeních. Věznice také hledala zkušenosti, s moderním evropským vězeňstvím, v podobných zařízeních v Německu, Holandsku a Švédsku.

Organizaci vězeňských pracovníků stabilizoval a určil jejich místo v systému státní správy zákon ČNR č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. S demokratizací a humanizací vězeňství začal proces demilitarizace vězeňské služby. Funkce ve správní službě byly obsazeny občanskými zaměstnanci. Dozorčí služba přešla na oddělení vězeňské stráže, jako součást uniformované složky vězeňské služby.

Zcela novým prvkem pardubické věznice bylo v roce 1992 zřízení výkonu vazby pro obviněné ženy ze spádových okresů Východočeského kraje a později také Středočeského. Výkon vazby byl ve věznici ukončen v roce 2002.

Transformace českého vězeňství pokračovala realizací zásad „Koncepce rozvoje vězeňství v ČR“ a od 1. 1. 2000 zaváděním zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, na který navázala prováděcí vyhláška MS č. 345/1999 S., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

V říjnu 1995 odešla ředitelka Kamila Meclová z Pardubic na pozici 1. náměstkyně generálního ředitele Vězeňské služby ČR a následně v letech 1999 – 2000 zastávala funkci generální ředitelky. Do vedení pardubické věznice byla ustanovena Milena Vacková. Po její rezignaci, v souvislosti s nepokoji odsouzených žen v lednu 2000, dočasně řídil necelý půlrok ředitel opavské věznice Petr Prasek. Prvním červencem roku 2000 byl ustanoven ředitelem věznice Jiří Tregler.

Nová diferenciací věznic byla stanovena zákonem č. 294/1993 Sb., dělí je do čtyř typů: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. V pardubické věznici

²⁹Koncepce rozvoje vězeňství. Buletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR č. 3/1991.

vykonávaly trest od 1. 1. 1994 odsouzené ženy všech kategorií, ženy mladistvé a muži v kategorii s dohledem a s dozorem.

V návaznosti na nepokoje v roce 2000 a v souvislosti s otevřením ženské věznice ve Světlé nad Sázavou padlo radikální rozhodnutí o změně profilace Věznice Pardubice, což přineslo přepracování celé koncepce věznice, organizační změny, materiálně technické a stavební úpravy a také v bezpečnostním zajištění. Toto rozhodnutí také přineslo nejistotu mezi personál věznice, zejména žen, které pochybovaly o svém uplatnění ve věznici pro muže. Prvním krokem bylo vymístění mužů z ubytoven E a B, do kterých se dočasně přestěhovaly odsouzené ženy z největší ubytovny D. Tuto bylo nutné upravit pro ubytování mužů a to včetně invalidních a imobilních.

První hromadná eskorta odsouzených žen byla vypravena z pardubické věznice do Světlé nad Sázavou v listopadu roku 2000. Následující rok byli z Věznice Ostrov nad Ohří přemístěni do Pardubic odsouzení muži pracovní nezařaditelní v kategorii s dozorem. Další muže si vybírali osobně pedagogové z Pardubic v některých dozorových věznicích, jelikož bylo nutné nahradit ženy v provozech nezbytných pro zajištění chodu věznice. Tímto byl alespoň zpočátku zohledněn složitý přechod personálu na zacházení s odsouzenými muži. Ohledy však brzy pominuly a další dva roky byli do věznice eskortováni muži různých kategorií včetně zkušených recidivistů. V roce 2002 opustily věznici ženy ve zvýšené ostraze, které putovaly do Opavy a obviněné ženy byly eskortovány do Vazební věznice Hradec Králové. Přeměna ženské věznice na věznici mužskou trvala téměř 4 roky. Poslední odsouzené ženy byly eskortovány do Věznice Světlá nad Sázavou 6. května 2004 a tím se uzavřela jedna dlouhá historická etapa Věznice Pardubice.

2.7 Věznice pro muže

Se změnou profilace věznice z odsouzených žen na odsouzené muže bylo nutné téměř v celém areálu věznice provést stavební úpravy. Spočívaly zejména v úpravách sanitárních místností, ale také ve zvýšení bezpečnostního zajištění, čímž bylo navýšení ohradní zdi a instalace technických prostředků v prostorách ubytoven a pracovišť. Velké úsilí bylo věnováno úpravám pro ubytování a zajištění pohybu invalidních osob a vozíčkářů.

Věznice v současné době zajišťuje standardní výkon trestu odsouzených mužů v kategorii s dozorem a s ostrahou, výkon trestu ve specializovaných odděleních pro

muže trvale pracovně nezařaditelné v kategorii s dozorem a s ostrahou a výkon trestu mladistvých odsouzených mužů. Celková ubytovací kapacita je 675 odsouzených, která je stanovena normou 4 až 6 m² dle zdravotního postižení odsouzeného. Téměř polovinu tvoří starobní a invalidní důchodci, z toho je až 80 psychiatrických pacientů, to klade vysoké nároky na zajištění zdravotní a sociální péče, dietní stravování, ubytování a specifického zacházení ze strany veškerého personálu.

Práceschopní muži jsou zaměstnáni ve vnitřní režii a podílejí se pod vedením zpravidla občanských zaměstnanců na zajištění prací nutných pro chod věznice, dále na vlastním výrobním provozu při výrobě oděvních součástí a nezanedbatelná část u soukromých podnikatelských subjektů působících jak uvnitř tak i mimo areál věznice. Zaměstnanost odsouzených mužů v pardubické věznici se již dlouhodobě drží nad hranicí 60%.

I přesto, že uběhlo již více jak deset let od radikální změny v profilaci věznice, se ještě setkáváme s problémy personálu přizpůsobit zacházení a přístup k odsouzeným mužům. Je zřejmé, že se jedná o dlouhodobý proces, stejně jako při transformaci českého vězeňství.

3. Vzdělávání vězňů ve VS od počátku

3.1 Ženy – Věznice Světlá nad Sázavou

Školské vzdělávací středisko ve Světlé nad Sázavou je nejmladším odloučeným pracovištěm středního odborného učiliště vězeňské služby. Věznice ve Světlé vznikla v roce 2000 z nevyužívaného areálu bývalé školy v přírodě Školského úřadu Teplice. Po rozsáhlých rekonstrukcích byla věznice zařazena do kategorie s ostrahou a profilována pro výkon odsouzených v kategorii dozor, ostraha a pro výkon trestu mladistvých. Jako první v české republice umožňuje výkon trestu matek s dětmi.

Již od počátku věznice byl záměr vytvořit školské vzdělávací středisko, ale k jeho zřízení došlo až v lednu roku 2003 nařízením ministra spravedlnosti. Činnost ŠVS však už začala v roce 2001, kdy byl otevřen kurz základní školy v rozsahu 1 – 5. třídy. Od následujícího roku započali s realizací dvouměsíčních kurzů hygieny a péče o tělo, kde se odsouzené učí základům péče o pleť a vlasy. Tuto výuku zajišťovali externí spolupracovnice – kadeřnice, kosmetička, pedikérka. Dále jsou zde organizovány kurzy základů anglického a německého jazyka a také kurz právního minima.

ŠVS ve Světlé nad Sázavou je v současné době vybaveno dostatečným počtem učeben, kabinetů učebních pomůcek i výpočetní technikou. Výuku zajišťuje pět stálých a čtyři externí učitelé a mistři odborné výchovy. Vzdělávací programy jsou rozděleny do několika stupňů. Nejvyšším je dvouletý OU. Dále je to kurz základní školy a kurz praktické rodinné školy. Právě tyto kurzy nahrazují vhodným způsobem zařazení do zaměstnání. Základy vzdělávání tvoří tyto vzdělávací aktivity:

- UO výroba konfekce (dvouletý učební obor, 10 studentek v každém ročníku),
- praktická rodinná škola (5 měsíců, 16 žákyň),
- základní škola (10 měsíců, 16 žákyň),
- základy výpočetní techniky (5 měsíců, 9 žákyň),
- výuka češtiny pro cizince (10 měsíců, podle potřeby),
- základy kuchyňských prací (5 měsíců, 16 žákyň),
- základy gramotnosti (10 měsíců).

Další vzdělávací aktivity zajišťuje ŠVS Světlá nad Sázavou ve spolupráci s jinými školskými subjekty. Se střední školou SČMSD v Humpolci je to dálkové čtyřleté

Tabulka kurzů a ostatních aktivit v roce 2010/2011

Školní rok: 2010/2011	Kurzy a další aktivity											ŠVS:					Světlá nad Sázavou													
	Obvlnění (M, Z, ml, M, ml, Z)	Ods. (M, Z, ml, M, ml, Z), typ věznice (a, b, c, d)	1 cyklus (měsíců, týdnů, dnů)	Plan hodin v 1 cyklu	Realiz. cyklů v roce	Celkem hod. všech cyklů	Zarazeno záku	Z toho v R21)	Z toho ml.	Prům. počet záku	Z toho v R21)	Z toho ml.	Prepočet MS ^(ml)	Prepočet VS ^{(GR^(ml))}	Získali doklad	Z toho mladistvých														
1. Akreditované kurzy																														
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
2. Neakreditované kurzy																														
					1	688	25	25	688	1	688	25	25	6	16	6	9,17	13,10	16	6										
		Ž-bc, ml, Ž	10m	688																										
		Ž-bc, ml, Ž	5m	336	2	672	32	32	336	2	672	32	32	1	15,5	1	8,68	12,40	31	1										
		Ž-bc	5m	68	2	136	18	0	68	2	136	18	0	0	7,75	0	0,88	1,25	13	0										
		Ž-bc	5m	34	1	34	9	0	34	1	34	9	0	0	7,5	0	0,21	0,30	7	0										
		Ž-bc, ml, Ž	5m	68	2	136	32	0	68	2	136	32	0	0	15	0	1,70	2,43	30	0										
		Ž-bc, ml, Ž	3m	60	1	60	16	0	60	1	60	16	0	0	16	0	0,80	1,14	15	1										
		Ž-bc,	10m	62	1	62	8	0	62	1	62	8	0	0	6	0	0,31	0,44	0	0										
		Ž-bc,	10m	62	1	62	5	0	62	1	62	5	0	0	2	0	0,10	0,15	0	0										
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0																								
						0		</																						

3.2 Muži – Věznice Pardubice

Věznice Pardubice začala v šedesátých letech uplatňovat ustanovení Zákona č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, týkající se vzdělávání odsouzených. Pro odsouzené s nedokončeným základním vzděláním byla zřízena dvoutřídka. Negramotným a pologramotným odsouzeným byla vyčleněna jedna třída, další třídu základní školy navštěvovaly žákyně 2 – 5. ročníku. Vyučovalo se v rozsahu 21 hodin týdně ve dvou směnách v obou třídách po 30 žákyních. Vydávání vysvědčení odsouzeným bylo zajištěno prostřednictvím patronátní školy ve Studánce v Pardubicích.

Od roku 1978 se uskutečňovala výuka ve třídě kurzu pro doplnění základního vzdělání. Ročně ukončovalo závěrečnou zkouškou z 8 předmětů průměrně 15 - 20 odsouzených. Vyučování probíhalo podle platných učebních plánů a osnov ministerstva školství. Nelze opomenout ani současně probíhající odborné kurzy ke zvýšení nebo získání odborné kvalifikace. Tyto organizovaly hospodářské organizace zaměstnávající odsouzené. Vzdělávání v těchto různých kvalifikačních kurzech se zúčastňovalo asi 35% odsouzených. Po jejich absolvování získali zvýšení kvalifikační třídy, osvědčení nebo doklad o zaučení.

Školské vzdělávací středisko ve věznici Pardubice vzniklo v roce 1983 uzavřením dohody o spolupráci se Středním odborným učilištěm oděvním v Pardubicích. Do zrekonstruované budovy školského vzdělávacího střediska, která čítala 5 učeben pro všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených, audiovizuální učebnu s promítací kabinou, dílnu odborného výcviku, kanceláře, sborovnu, kabinet učebních pomůcek pro teoretické a praktické vyučování a sociální zařízení se soustředily všechny stávající formy vzdělávání. Od 1. září 1983 byla zahájena výuka učebního oboru výroba konfekce formou večerního studia. Vzhledem ke složení odsouzených v nápravně výchovném ústavu byla zvolena varianta, kde základní podmínka pro studium spočívala ve splnění povinné školní docházky úspěšným zakončením osmého nebo nižšího ročníku základní devítileté docházky. Absolvováním učebního oboru získávaly odsouzené ženy kvalifikaci a výuční list pro výkon dělnických povolání ve výrobě dámské a dětské konfekce. Ostatní odborné kurzy zabezpečovaly finančně i personálně oddělení výroby a vzdělávání příslušných hospodářských organizací – Tesla Přelouč, Bižuterie Jablonec, Bytex, Tesla Hradec Králové, ElektroPraga Jablonec, Tesla Pardubice, Severka Cvikov a další.

Nové Školské vzdělávací středisko ve Věznici Pardubice bylo zřízeno dle nařízení MS ČR č. 1/1994 jako odloučené pracoviště Středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště Praha 4. ŠVS mělo v rámci organizační struktury věznice postavení samostatného oddělení.

ŠVS Pardubice jako jediné vzdělává odsouzené ženy dospělé i mladistvé a také odsouzené muže. Osobám ve výkonu trestu odnětí svobody poskytuje:

- doplnění základního vzdělání dospělých odsouzených v kurzech v rozsahu základního vzdělání, popřípadě zvláštní školy,
- přípravu pro výkon dělnických povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech,
- odbornou přípravu pro výkon povolání žáků, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole v nižším než devátém ročníku nebo devátý ročník nedokončili úspěšně,
- odbornou přípravu v učebních oborech s upravenými osnovami žáků, kteří ukončili devátý ročník zvláštní školy,
- doplnění, rozšíření kvalifikace nebo rekvalifikaci ve vzdělávacích odborných kurzech.

Začátek nového tisíciletí přináší radikální změnu pro Věznici Pardubice potažmo pro ŠVS. Odsouzené ženy jsou postupně přemísťovány do nově zřízené Věznice Světlá nad Sázavou. Tento složitý proces změny profilace pardubické věznice z výkonu trestu odnětí svobody odsouzených žen, na výkon trestu odsouzených mužů, trval takřka až do roku 2005.

Na tuto situaci reaguje ŠVS tím, že se začíná věnovat ve větší míře vzdělávání mužů. Dochází ke změně organizace výuky, kdy dopolední blok výuky je věnován odsouzeným mužům a odpolední blok je věnován učebnímu oboru – Výroba konfekce a ostatním aktivitám pro odsouzené ženy. V tomto období probíhaly tyto vzdělávací aktivity: - pro odsouzené ženy

Učební obor:

31 – 59-H/001 Výroba konfekce (studium večerní a kombinované)

Kurzy:

Praktická rodinná škola (denní studium)

Doplňující kurz - navazující na PRŠ (denní studium)

Kurz základů výpočetní techniky

- pro odsouzené muže

Kurzy:

Kurz společného stravování

Kurz malířských a natěračských prací

Kurz základů výpočetní techniky

Kurz základní školy (denní studium)

Záuční kurz dělník v konfekci

V současnosti, kdy je Věznice Pardubice profilována pouze pro odsouzené muže jsou realizovány tyto vzdělávací aktivity:

Učební obor Výroba konfekce

Učební obor Šití prádla

Učební obor Práce ve stravování

Kurz základního vzdělání

Kurz základů výpočetní techniky

Kurz malířských a natěračských prací

Kurz základů anglického jazyka

Kurz zahradnických prací

Kurz pečovatelské služby

Kurz výtvarného zpracování keramiky

Kromě těchto standardních aktivit organizuje ŠVS kroužek němčiny, případné svářečské kurzy a záuční kurzy pro pracoviště oděvy.

Vzhledem ke specifické profilaci Věznice Pardubice, kdy jsou zde odsouzení se zdravotním postižením, je zařazen do skladby vzdělávacích aktivit Kurz pečovatelské služby. Vznikl ve spolupráci s Ústavem zdravotnických studií Univerzity Pardubice. Tento ústav také zajišťuje lektory pro výuku. Odsouzení jsou školeni v tématech, jako jsou dekontaminace, péče o stomii, polohování - dekubity, fyziologické funkce atd.

Tento kurz je pro jeho finanční náročnost (platy lektorů) ovšem pouze nárazový. Je realizován pouze na žádost oddělení výkonu trestu.

Vzdělávání odsouzených se provádí v souladu s obecně platnými normami a interními předpisy. Výuka probíhá dle učebních plánů schválených MŠMT. Nabídka vzdělávacích aktivit je upravována dle složení odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody ve Věznici Pardubice a dále podle požadavků GRŘ VS Praha v koordinaci s ostatními věznicemi.

Po další změně profilace pardubické věznice bude ve školním roce 2011/2012 zahájena ještě výuka mladistvých odsouzených.

Realizované učební obory a kurzy s počty zařazených odsouzených v roce 2010/2011 dokládá níže uvedený graf.

Počty odsouzených zařazených do učebních oborů a kurzů v roce 2010/2011

4. Pracovně nezařaditelní vězni – Věznice Pardubice

Změnou profilace pardubické věznice v roce 2005 byl zařazen do této také výkon trestu odnětí svobody trvale pracovně nezařaditelných vězňů. Nejprve je nutné definovat, o koho se vlastně jedná. Základní definici nám přináší § 69, odstavce 1, zákona o výkonu trestu odnětí svobody, který popisuje podmínky pro zařazení odsouzeného do specializovaného oddělení pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné.

„Odsouzeným trvale pracovně nezařaditelným je odsouzený,

a) který je starší 65 let, pokud sám nepožádá o zařazení do práce,

b) který byl uznán invalidním ve třetím stupni, nebo

c) jehož stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení.“³⁰

S výše uvedenou citací zákona velice úzce souvisí zdravotní klasifikace, která specifikuje schopnost odsouzeného zvládnout zdravotní nároky spojené s pracovním zařazením bez vzniku nebo zhoršení nemoci, a bez ohrožení zdraví dalších osob. Zdravotní klasifikace jsou stanovovány na základě zjištěného funkčního potenciálu odsouzených nebo obviněných, a taktéž ve vztahu k vykonávanému zaměstnání před nástupem výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby. Odsouzení trvale pracovně nezařaditelní mají v převážné většině případů zdravotní klasifikaci „F“. Výjimky tvoří odsouzení, kteří čekají na vyjádření lékaře ohledně změny zdravotní klasifikace.

Zdravotní klasifikaci stanovuje praktický lékař, případně lékař nemocničního zdravotnického zařízení, a to nejpozději do sedmi dnů od nástupu výkonu trestu nebo vzetí do vazby. Je - li nutná delší doba pro stanovení zdravotní klasifikace, je do této doby odsouzenému stanovena zdravotní klasifikace „N“. Bez stanovení zdravotní klasifikace nelze obviněného nebo odsouzeného zařadit do práce.

Nařízení ministra spravedlnosti č. 5/2008, o lékařské posudkové činnosti v podmínkách Vězeňské služby České republiky se u osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody v §16 stanovuje takto *„zdravotní klasifikace:*

a) „A“ – schopnost k práci těžké až velmi těžké za zvlášť obtížných podmínek (např. práce v podzemí),

³⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

- b) „B“ – schopnost k práci středně těžké až těžké i za nepříznivých pracovních podmínek, např. povětrnostních nebo souvisejících s pracovními postupy,
- c) „C“ – schopnost k práci lehké až středně těžké i za nepříznivých podmínek, zejména povětrnostních,
- d) „D“ – schopnost k práci lehké až středně těžké s vyloučením přenášení těžkých břemen a nepříznivých povětrnostních podmínek,
- e) „E“ – schopnost k práci lehké za příznivých pracovních podmínek s možným přenášením lehkých předmětů,
- f) „F“ – trvalá neschopnost k jakékoliv soustavné pracovní činnosti (zdravotní klasifikace „F“ se stanoví obviněnému nebo odsouzenému, který byl okresní správou sociálního zabezpečení uznán invalidním třetího stupně nebo kterému zbytkový pracovní potenciál neumožňuje jakoukoliv soustavnou pracovní činnost, tento stupeň zdravotní klasifikace se stanoví rovněž muži staršímu 65 let a ženě starší 60 let, pokud sami nepožádají o zařazení do pracovního procesu),
- g) „N“ – dosud neurčený stupeň a rozsah schopnosti k práci (jestliže nelze odsouzenému, nebo obviněnému vzhledem ke zjištěnému narušení jeho zdravotního stavu stanovit některou ze zdravotních klasifikací, stanovuje se na dobu nepřevyšující 3 měsíce).³¹

Odsouzení trvale pracovní nezařaditelní mají možnost se přihlásit do vzdělávacích či terapeutických programů v rozsahu minimálně 21 hodin týdně, které jsou přizpůsobeny jejich zvláštnostem a individuálním potřebám. Zařazení do programu není nárokovou záležitostí a jednotliví odsouzení jsou do těchto programů zařazeni na základě rozhodnutí ředitele věznice. Na doporučení lékaře mohou být i tito odsouzení zařazeni do pracovní terapie, jejíž hlavní náplní je výkon některých prací a úkonů k zajištění chodu oddělení či venkovních prostor věznice. Tyto práce jsou vykonávány bez nároku na mzdu.

„Práce s touto skupinou odsouzených je pro zaměstnance náročná pro specifika související se zdravotním stavem odsouzených. Z tohoto důvodu je hlavním cílem vyplnit jejich volný čas a tím potlačit nežádoucí vzorce chování. Z terapeutických aktivit jsou uplatňovány zejména rukodělné činnosti, ergoterapie, arteterapeutické a relaxační

³¹NMS č. 5/2008 o lékařské posudkové činnosti v podmínkách Vězeňské služby České republiky u osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody ministra spravedlnosti se stanovují zdravotní klasifikace.

aktivity se zaměřením na individuální práci, na rozvoj žádoucích vlastností a práci s deliktem.“³²

„Napětí ve vězení, vytvářejí především vězni vymykající se psychické normě i normám vězeňského života. Konflikty zvláště vyvolávají vězni trpící poruchami osobnosti, zejména s agresivními rysy. Jejich vydělení z ubytoven vězňů vede vždy k výraznému opadnutí napětí a viditelně se sníží počet konfliktů, agresivního i autoagresivního chování. Vězni se jim ze strachu podřizují a tito jedinci se vlastně stávají skrytými vůdci.“³³ Pokud ale tito agresivní jedinci nedisponují velkou fyzickou silou, může se tato role obrátit, a daní jedinci se stávají šikanovanými a oběťmi násilí. Poté se buď ostatní odsouzení snaží zdiskreditovat tyto jedince, nebo si jedinci s poruchou osobnosti stěžují na chování ostatních odsouzených. V těchto případech je velice obtížné zjistit pravdu a odhalit problémové jedince či negativní chování na ubytovně. Častokrát se tyto skutečnosti personál dozví až při fyzickém napadení odsouzeného jiným vězněm nebo při sebepoškození.

Pro zajištění bezpečnosti, a to jak ostatních odsouzených, tak i zaměstnanců věznice, by měli být odsouzení trpící poruchami osobnosti včas detekováni a ubytováni odděleně od ostatních vězňů. Tím však není myšlena jejich naprostá izolace od běžné vězeňské populace či zpřísnění vězeňského režimu, ale především se zde poukazuje na nutnost poskytnutí odpovídající odborné péče a zajištění předcházení konfliktním situacím.

Problematika práce a zacházení s odsouzenými trvale pracovní nezařaditelnými není nikde blíže rozpracována. Naprosto chybí metodika, jak v konkrétních případech postupovat, jak s odsouzenými speciálně zacházet a v neposlední řadě také jak profesně vzdělávat zaměstnance, kteří s touto skupinou pracují. Odborná péče poskytovaná trvale pracovní nezařaditelným by měla směřovat ke snaze udržet je v přiměřené tělesné a duševní aktivitě. Pozitivně směřovaná činnost odvádí pozornost od bolesti, obav, úzkosti, vyplňuje volný čas, vyvolává pocit uspokojení, splňuje potřebu být užitečný a zapojuje jedince do kolektivu.

³² Výroční zpráva o činnosti Věznice Pardubice za rok 2009.

³³ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. díl. Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007.

5. Programy

Programy zacházení jsou jednou ze součástí penitenciární péče, která zajišťuje speciální péči o vězně po dobu výkonu trestu odnětí svobody. Cílem soustavného působení na tyto osoby je vytvořit předpoklady pro jejich opětovné nekonfliktní začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

„Během výkonu trestu je odsouzený povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice, který kromě jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné nebo dobrovolné. Okruh konkrétních činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení. K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce.“³⁴

Program zacházení je zpracován na základě komplexní zprávy o odsouzeném, s ohledem na charakteristiku osobnosti, sociální situaci, délku trestu, příčiny trestné činnosti a zájmy odsouzeného. Stanovuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle, způsob a četnost hodnocení. Programy zacházení jsou přizpůsobeny specifickým zvláštnostem a individuálním potřebám jednotlivých odsouzených. Zaměřují se na oblast vzdělávací, terapeutickou a zájmovou. Základní pomůckou pro jejich stanovování jsou psychologická a speciálně pedagogická posouzení osobnosti odsouzených.

„Věznice tedy nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy v některých částech výběr z alternativ aktivit programů vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.“³⁵

³⁴Zákon č. 169/1999Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, §40 Obecné ustanovení, odst. 1,2.

³⁵ Vyhláška č. 345/1999Sb kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, §36, odst. 1.

„Při nabídce alternativ programu zacházení je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, které vyžadují aktivní přístup odsouzených a obsahují prvky sebeobsluhy.“³⁶

Převýchova je úspěšná pouze tehdy, je-li možné vytvořit předpoklady pro praktické uplatnění v osobním, profesním i společenském životě a stanou-li se tyto upevněným efektem, který neztratí při první krizové situaci. Za úspěšnou nápravu se nepovažuje pouze rozklad všeho špatného a eliminace negativních návyků a postojů, ale je především nutné přivést odsouzené k porozumění svého selhání a vytvoření nových osobnostních kritérií.

Hlavním cílem všech programů zacházení je připravit odsouzené na budoucí život po propuštění z výkonu trestu a také je připravit k socializovanému chování na svobodě.

„Naplnění cíle programu zacházení jednotlivého odsouzeného se hodnotí pravidelně v termínech stanovených v odstavci 2. Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení projednají zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu) s odsouzeným; odsouzený se na aktualizaci programu zacházení podílí.“³⁷

Program zacházení s odsouzenými se člení na:

a) Pracovní aktivity

Za pracovní aktivity se považuje zaměstnávání odsouzených, dále potřebná práce k zajištění každodenního provozu věznice a také pracovní terapie, která probíhá pod vedením zaměstnance Vězeňské služby ČR.

Práce výrazně přispívá k resocializaci odsouzených, jelikož posiluje a rozvíjí pracovní návyky, snižuje agresivní tendence a současně výrazně přispívá k zajištění chodu vězeňského zařízení.

b) Vzdělávací aktivity

V rámci resocializace každého odsouzeného zastává vzdělávání jednu z klíčových rolí. Tyto aktivity nabízejí vzdělávání organizované či realizované Středním odborným učilištěm vězeňské služby. Dále je možné využít vzdělávání, které je vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu, anebo vzdělávání v korespondenčních kursech v síti středních, vyšších odborných nebo vysokých

³⁶Vyhláška č. 345/1999Sb kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, §36, odst. 7.

³⁷ Vyhláška č. 345/1999Sb kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, §36, odst. 38.

škol České republiky. Odsouzení mají také možnost navštěvovat širokou škálu rekvalifikačních kurzů, jako je např. kurz počítačové techniky, malířský kurz, kurz základní školy, kurz všeobecných znalostí, zahradnický kurz, kurzy cizích jazyků a další.

c) Speciální výchovné aktivity

Zde může odsouzený navštěvovat individuální nebo skupinová pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci. Tyto programy zahrnují širokou škálu technik od režimového přístupu přes sociální výcvik, poradenství, až po skupinové a individuální psychoterapie. Pod vedením terapeutů hovoří vězni během těchto aktivit o problémech, které mají ve věznici, které měli již před nástupem či, kterých se obávají. Jedná se především o plnění pracovních norem, resocializačních programů, vzájemných vztazích, ale hovoří se i o manželství, rodičovství a odpovědnosti.

d) Zájmové aktivity

Pro většinu odsouzených trávení volného času je problémovou záležitostí. Často postrádají dostatečnou motivaci, chybí jim dovednosti a znalosti, které by využili k vykonávání určité aktivity. Před nástupem výkonu trestu většina odsouzených neumí účelně využívat svůj volný čas a to je velice často vede k asociálnímu chování až k trestné činnosti. A právě prostřednictvím programů zabývajících se volným časem je snaha tuto skutečnost změnit. Zájmovými aktivitami se rozumí různé formy skupinové zájmové činnosti, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.

e) Oblast utváření vnějších vztahů

Extramurální programy jsou zaměřeny na vytvoření, udržení či posílení vazeb odsouzených na svět mimo vězení. Jednoznačně jsou upřednostňovány vazby sociálně pozitivní. Tyto programy jsou také hojně využívány na výstupním oddělení, kam jsou odsouzení umísťováni zpravidla půl roku před skončením trestu. Odsouzení se zde učí např. orientaci na úřadech, sebeobslužným aktivitám, zvládnání starostí všedního dne atp. Aby se nejednalo pouze o podávání pouhých informací, je snahou kontaktovat odsouzeného s civilním prostředím, kdy může nejdříve v doprovodu vychovatele opustit brány věznice se souhlasem ředitele věznice, např. za účelem poznání sociálních situací ve společnosti. Pokud se odsouzený osvědčí jako způsobilý k opuštění věznice na delší časový

úsek, může jít např. na odpoledne s rodinou do města a strávit tak s nimi určitý čas.

Různé aktivity v rámci programu zacházení, např. pracovní, zájmové aktivity slouží k využití volného času, kterého je ve výkonu trestu odnětí svobody velmi mnoho. Aby nedocházelo k posilování asociálního chování, je zde snaha vyplnit tento čas užitečným způsobem, právě například zařazením do pracovního poměru, vzdělávacích aktivit nebo navštěvováním různých kroužků, kurzů.

Praktická část

6. Rozhovory s učiteli

6.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjištění názoru na vzdělávání z pohledu učitelů Středního odborného učiliště VS ČR. Dále zhodnotit a porovnat odpovědi jednotlivých vyučujících odloučených pracovišť SOU a na základě tohoto zjištění doporučit možné varianty směřující ke zlepšení.

6.2 Použité metody

Pro splnění cíle průzkumu jsem zvolil kvalitativní metodu a to strukturovaný rozhovor. Tento rozhovor jsem cíleně vedl s učiteli odloučených pracovišť Středního odborného učiliště ve Věznici Pardubice a Věznici Světlá nad Sázavou.

Pomocí předem připravených patnácti otázek zjišťuji na základě odpovědí respondentů dílčí poznatky směřující ke zhodnocení názoru na systém vzdělávání. V rámci každé položené otázky bylo zjišťováno, zdali je otázka položena srozumitelně, aby nedošlo ke zkreslení výzkumu v případě nepochopení otázky.

Z přiloženého vzoru strukturovaného rozhovoru, který je přílohou č. 8 této bakalářské práce, je zřejmé, že se jedná o standardizovaný rozhovor, který obsahuje neměnné otázky s jasnou formulací. Výsledky jsou poté poměrně dobře srovnatelné. Odpovědi jednotlivých respondentů byly v průběhu rozhovoru pečlivě zaznamenávány, aby bylo možno provést jejich zhodnocení a porovnání.

6.3 Popis výběrového vzorku

Šetření se zúčastnilo pět vyučujících odloučených pracovišť Středního odborného učiliště. Jednalo se o jednoho vyučujícího z Věznice Světlá nad Sázavou a čtyřech z Věznice Pardubice. Vyučující jsou dlouholetí odborníci v dané problematice, jejich působení v oblasti vzdělávání ve vězeňské službě i mimo ní je pro účely tohoto výzkumu dostačující. Z tohoto důvodu se jejich odpovědi z dané oblasti dají považovat za fundované.

6.4 Vyhodnocení provedeného šetření

1. Ve kterém roce jste nastoupil(a) do zaměstnání ve Vězeňské službě?

Respondent č. 1 – „V roce 2001.“

Respondent č. 2 – „V roce 1997.“

Respondent č. 3 – „V roce 1996.“

Respondent č. 4 – „V roce 1984.“

Respondent č. 5 – „V roce 2000.“

Vyhodnocení: Z výše uvedených odpovědí je zřejmé, že se jedná o respondenty s dlouholetou praxí v oblasti vězeňství.

2. Kolik let se podílíte na vzdělávání vězňů?

Respondent č. 1 – „6,5 roku.“

Respondent č. 2 – „15 let.“

Respondent č. 3 – „16 let.“

Respondent č. 4 – „28 roků.“

Respondent č. 5 – „12 let.“

Vyhodnocení: Z odpovědí je patrné, že respondenty je možné považovat za odborníky v oblasti vzdělávání vězňů a jejich odpovědi jsou dostatečně fundované.

3. Jaký je Váš názor na vzdělávání odsouzených ve VS ČR?

Respondent č. 1 – „Pro potřeby VS je struktura, systém a rozsah nabízených aktivit ve vzdělávání dostatečná, bohužel se na systému vzdělávání ve VS ČR parazitovat i různí podnikatelé, které tlačí vzdělávací systém tam, kde by asi být neměl.“

Respondent č. 2 – „Systém je propracovaný a dostatečný.“

Respondent č. 3 – „Má opodstatnění, dává odsouzeným možnost uplatnění na pracovním trhu.“

Respondent č. 4 – „Systém vzdělávání je dobrý.“

Respondent č. 5 – „Je dobrý a promyšlený.“

Vyhodnocení: Všichni vyučující považují systém vzdělávání za propracovaný a dostatečný pro potřeby vězeňské služby.

4. Myslíte si, že je možnost vzdělávání vězňů prospěšná? Pokud ano, proč?

Respondent č. 1 – „*ANO – může rozšířit možnosti pro získání pracovního uplatnění po propuštění z VTOS, podílí se na formování osobnosti, omezuje efekt prizonizace.*“

Respondent č. 2 – „*Určitě ANO. Každé vzdělávání je prospěšné a vždy dotyčného ovlivní.*“

Respondent č. 3 – „*ANO, dává odsouzeným možnost uplatnění na pracovním trhu.*“

Respondent č. 4 – „*Určitě ANO. V dnešní době, kdy není možné zajistit ve věznicích práci pro odsouzené, je postaveno vzdělávání na úroveň práce.*“

Respondent č. 5 – „*ANO.*“

Vyhodnocení: Z odpovědí vyplývá, že všichni dotazovaní považují možnost vzdělávání za prospěšné a to z důvodu omezení efektu prizonizace a možnosti dalšího uplatnění odsouzených na trhu práce.

5. Domníváte se, že jsou osoby ve VTOS dostatečně informovány o možnostech se vzdělávat?

Respondent č. 1 – „*Co se Věznice Světlá nad Sázavou týká, ano. Intenzivně spolupracujeme s oddělením výkonu vazby a trestu – vychovateli a specialisty, na jednotlivá patra posíláme informativní letáčky Vzhledem k tomu, že výkon trestu žen je pouze ve věznicích Přílepy, Ruzyně – dohled, dozor, Světlá - dozor, ostraha, a Opava – dozor, ostraha, zvýšená ostraha, tak odsouzené ke vzdělání nepřemísťujeme (jedná se spíše o mimořádné případy).*“

Respondent č. 2 – „*ANO.*“

Respondent č. 3 – „*Myslím, že ANO.*“

Respondent č. 4 – „*ANO, přes vychovatele, přes oddělení výkonu trestu odněti svobody, sociální pracovníce. Mají možnost přeřazení i z jiné věznice, kde není ŠVS, do věznice, kde je zřízeno vzdělávací středisko.*“

Respondent č. 5 – „*ANO.*“

Vyhodnocení: Všichni dotazovaní se domnívají, že osoby ve výkonu trestu odnětí svobody jsou dostatečně informováni o možnostech se vzdělávat.

6. Rozšířil(a) byste druhy vzdělávání ve vašem ŠVS? Pokud ano, uveďte proč a o jaké obory nebo kurzy.

Respondent č. 1 – „ANO, například o kurzy, které by vedly k získání profesních kvalifikací výpomoc při přípravě pokrmů, výpomoc při obsluze hostů (dříve dílčí kvalifikace). Problém je, že tyto kvalifikace jsou hrazené a odsouzené na úhradu nemají prostředky.“

Respondent č. 2 – „NE. V našich podmínkách je dostačující.“

Respondent č. 3 – „ANO. O obor stavební výroby.“

Respondent č. 4 – „V našich podmínkách je rozšíření a větší nabídka vzdělávacích aktivit nemožná z kapacitních důvodů.“

Respondent č. 5 – „Nabídka odpovídá zájmu vězňů“

Vyhodnocení: Z odpovědí poloviny respondentů je patrné, že by bylo potřebné rozšíření vzdělávacích aktivit, zejména využitelných při zaměstnávání odsouzených ve vnitřní režii věznic. Bohužel v současné době toto není reálné z důvodu nedostatku finančních prostředků, a to jak na zajištění materiální tak i personálu. Druhá polovina respondentů považuje nabídku za dostatečnou.

7. Uplatnili vězni vzdělání získané ve vašem ŠVS v rámci zaměstnávání ve VTOS? Uveďte kolik a v jakém oboru.

Respondent č. 1 – „ANO. Absolventky učebního oboru textilní a oděvní výroba se pravidelně dostávají na místa ve skladě intendantu (během půl roku byly zaměstnány všechny), dále pak na úklidech, žákyně kurzů praktické rodinné školy a základy kuchařských prací na kuchyni.“

Respondent č. 2 – „ANO. Obor výroba prádla – práce na „švadlárně“ a intendantních dílnách. Kuchař – práce na vězeňské kuchyni. Malíř – vnitřní provoz.“

Respondent č. 3 – „ANO. V oboru šití prádla přibližně 50%.“

Respondent č. 4 – „ANO. Odsouzení pracují jako kvalifikované síly na šicí dílně – výroba oděvních součástek pro odsouzené ve VS ČR. Pracují na intendantních

dílnách ve věznicích a na prádelnách. Kuchaři pracují jak na vězeňských, tak i na zaměstnaneckých kuchyních.“

Respondent č. 5 – *„ANO, Malíři jsou využíváni na práci ve svých ubytovnách. V roce 2007 – 2008 byli 4 malíři přeřazeni do jiných věznic díky své profesi.*“

Vyhodnocení: Z odpovědí respondentů vyplývá, že vzdělání vězni ve školských vzdělávacích střediscích získají uplatnění ve výkonu trestu odnětí svobody a z toho lze vyvodit smysluplnost vzdělávání.

8. Spatřujete nějaký rozdíl v přístupu vězňů ke vzdělání základnímu a odbornému?

Respondent č. 1 – *„Obecně je možné říci, že žáci v odborném vzdělávání jsou více motivovaní. Na druhou stranu, to dost možná souvisí s jejich inteligencí.*“

Respondent č. 2 – *„NE“*

Respondent č. 3 – *„Nespatřuji.*“

Respondent č. 4 – *„NE.*“

Respondent č. 5 – *„NE“*

Vyhodnocení: Pouze jeden respondent uvádí rozdílný způsob přístupu k odbornému vzdělávání a to z důvodu větší motivace, ale dovětkem toto zpochybňuje. Ostatní nespatřují žádný rozdíl.

9. Máte nějaké zkušenosti nebo informace o tom, zda a kolik vězňů využilo kvalifikaci získanou ve VTOS po propuštění? Pokud ano, uveďte prosím v jakém oboru.

Respondent č. 1 – *„Informace máme spíš sporadické, když se nám sami odsouzené ozvou, nebo zprostředkovaně, od ostatních odsouzených. Ženy občas píší, že doma šijí na děti (2 – 3). Jedna odsouzená z kurzu praktické školy psala, že nastoupila jako pomocná pracovní síla v kuchyni.*“

Respondent č. 2 – *„NE“*

Respondent č. 3 – *„Nemám.*“

Respondent č. 4 – *„Dříve, když zde byly odsouzené ženy, tato zpětná vazba byla prostřednictvím sociálních pracovníků, které spolupracovaly s kurátory.*“

Respondent č. 5 – „*NE*“

Vyhodnocení: Z odpovědí jednoznačně vyplývá, že v současné době neexistuje zpětná vazba o případném uplatnění odsouzených, kteří získali kvalifikaci, na trhu práce po propuštění z VTOS.

10. Myslíte si, že vězni v budoucnu uplatní kvalifikaci získanou ve VTOS?

Respondent č. 1 – „*Některé ANO.*“

Respondent č. 2 – „*ANO, ale malé procento.*“

Respondent č. 3 – „*Někteří ANO. Žádají nás o kontakty firem v místě bydliště.*“

Respondent č. 4 – „*ANO.*“

Respondent č. 5 – „*ANO*“

Vyhodnocení: Všichni respondenti se shodli, že vězni získanou kvalifikaci v budoucnu uplatní, ale zřejmě se bude jednat pouze o malé procento.

11. Myslíte si, že je ve Středním odborném učilišti výběr vzdělávacích oborů a kurzů dostačující?

Respondent č. 1 – „*Snažíme se, abychom pokryli co nejvíce možností (krátkodobé kurzy, vyučení, maturita – ve spolupráci s civilní školou, VŠ studium – MU Brno). Vždy je co zlepšovat.*“

Respondent č. 2 – „*ANO.*“

Respondent č. 3 – „*V celém SOU ANO.*“

Respondent č. 4 – „*ANO.*“

Respondent č. 5 – „*ANO.*“

Vyhodnocení: Všichni dotazovaní jsou přesvědčeni, že výběr vzdělávacích oborů a kurzů je ve Středním odborném učilišti VS ČR dostačující.

12. Jak velký zájem je u vězňů o vzdělávání? Uveďte prosím procentuálně a pokuste se zdůvodnit toto číslo.

Respondent č. 1 – „*V letošním školním roce jsme zaevidovali 386 přihlášek ke studiu, tzn. 193 na pololetí, což je zhruba 25%. Aktuálně je ve věznicích kolem 800 odsouzených, z toho zhruba 390 nezaměstnaných, včetně pracovních*

nezařaditelných. Obecně zaměstnané ženy mají o vzdělání minimální zájem. Když vezmeme 193 přihlášek k 390 nezaměstnaným, vychází mi zájem zhruba 49,5%. “

Respondent č. 2 – „Zájem je poměrně velký. Z celkového počtu odsouzených naší věznice činí asi 10%. “

Respondent č. 3 – „Každý rok evidujeme cca 80 přihlášek do učebních oborů a dalších 200 do kurzů. “

Respondent č. 4 – „Zájem je určitě velký, my to můžeme posoudit jen podle toho, kolik odsouzených nám napíše z jiných věznic a projeví zájem o studium. Z naší věznice dostáváme seznamy odsouzených od vychovatelů. Musíme udělat výběr. Rozhoduje délka trestu. Kurzy se doplňují žáky, kteří byli vybráni do SOU – „Šití prádla“ a „Práce ve stravování“, tak aby měli ve škole odučených 21 hodin týdně. Dost žádostí musíme zamítnout z kapacitních důvodů. Jak již bylo zmíněno v bodě 4., tak můžeme vykazovat pouze procenta odsouzených, kteří zvyšují zaměstnanost, což činí přibližně 5 – 6% měsíčně. “

Respondent č. 5 – „Odpovídající, učební obory a kurzy jsou naplněny a mnohdy i přeplněny. V ŠVS je průměrně v průběhu školního roku zařazeno 100 – 120 odsouzených. “

Vyhodnocení: Z odpovědí je zřejmý poměrně velký zájem o vzdělávání u odsouzených mužů, který bohužel není možné v příslušném ŠVS uspokojit z kapacitních důvodů. Nezanedbatelný je i zájem o vzdělávání nezaměstnaných odsouzených žen, který činí zhruba 49,5%. Překvapující je konstatování, že zaměstnané ženy téměř neprojevují zájem o vzdělávání.

13. Jaké vidíte rozdíly ve vzdělávání před rokem 1989 a současností? Jestli ano, uveďte jaké.

Respondent č. 1 – „Nemohu odpovědět. “

Respondent č. 2 – „Nemohu posoudit. “

Respondent č. 3 – „Nevidím. “

Respondent č. 4 – „Před rokem 1989 byly ve věznici ženy II. nápravně výchovné skupiny. Mužů zde bylo asi 40, kteří pracovali na údržbě. Byla 100% zaměstnanost. Odsouzené chodily do práce na dvě směny a po práci do školy. Ve věznicích nebyla

taková volnost, nebyly mobilní telefony, ani drogy. Odsouzené si považovaly všech mimopracovních aktivit a měly jistotu, že s výučním listem dostanou odpovídající kvalifikovanou práci.“

Respondent č. 5 – *„Po roce 1989 je celková devalvace vzdělávání. Počátkem je neodbornost asistentů na VŠ.“*

Vyhodnocení: Na tuto otázku nemohli dva respondenti odpovědět, jelikož se na vzdělávání před rokem 1989 nepodíleli. Další nepozoruje výrazné rozdíly a zbylí dva poukazují na celkovou devalvaci vzdělávání a úpadek morálky ve společnosti.

14. V čem spatřujete největší přínos z hlediska vzdělávání vězňů?

Respondent č. 1 – *„Jedná se o smysluplnou aktivitu, pro mnohé např. ze zdravotních důvodů nebo mentální nedostačivosti také jedinou možnou aktivitu, kterou mohou pravidelně vykonávat. V odborných kurzech a učebním oboru se naučí spoustu praktických dovedností, které mohou uplatnit v běžném životě. V teoretickém vzdělávání pak klademe důraz na rozvoj komunikačních a sociálních kompetencí. I když se tomu některé odsouzené brání, je evidentní, že škola celkově kultivuje. Jako skvělý výsledek vnímám to, že zhruba jedenkrát ročně se objeví někdo, kdo se chce dále vzdělávat po propuštění z VTOS (přestup na jinou školu, nový obor atd.).“*

Respondent č. 2 – *„Možnost uplatnění na trhu práce.“*

Respondent č. 3 – *„Aktivita ve výkonu trestu, řešení budoucnosti.“*

Respondent č. 4 – *„V získání kvalifikace, aby se mohli po propuštění z VTOS aktivně začlenit do společnosti.“*

Respondent č. 5 – *„Rozšíření obzoru.“*

Vyhodnocení: Za hlavní přínos vzdělávání respondenti považují získání kvalifikace pro začlenění odsouzeného zpět do řádného společenského života, dále aktivitu ve VTOS a v neposlední řadě rozšíření obzoru jedince.

15. Co byste změnil(a) v systému vzdělávání vězňů?

Respondent č. 1 – *„Navýšila bych personální obsazení a finanční prostředky. Počty odsouzených narůstají, počty učitelů nikoli. Pokud nedojde k posílení obou dvou složek, není možné rozšiřovat nabídku vzdělávání.“*

Respondent č. 2 – *„Nic.“*

Respondent č. 3 – „*Nic.*“

Respondent č. 4 – „*Pozměnila bych hlavně systém, zákony. Důležité je, aby odsouzení měli možnost pracovat, aby jejich vzdělávání mělo smysl.*“

Respondent č. 5 – „*Nic.*“

Vyhodnocení: Tři z pěti respondentů by na současném systému vzdělávání odsouzených nic neměnili. Jedna respondentka by navýšila personální obsazení ŠVS a finanční prostředky na vzdělávání za účelem rozšíření nabídky vzdělávání. Další by pak změnila systém a zákony, protože pokud odsouzení nemají možnost pracovat a tím i uplatnit získanou kvalifikaci, ztrácejí motivaci a vzdělávání pro ně ztrácí smysl.

Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na historii a současnost vzdělávání vězňů. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsem se snažil na základě studia a analýzy dokumentů zmapovat vzdělávání vězňů a to od starověku až po současnost. Mou snahou bylo také odkrýt historický vývoj Věznice Pardubice. V souvislosti se vzděláváním vězňů se věnuji vývoji vzdělávání od počátku ve Věznici Světlá nad Sázavou a Věznici Pardubice, trvale pracovní nezařaditelným vězňům vykonávajícím trest odnětí svobody v pardubické věznici a v neposlední řadě také programům zacházení. Praktická část obsahuje rozhovory s učiteli odloučených pracovišť Středního odborného učiliště VS ČR, kterým bylo položeno patnáct předem připravených otázek.

Cílem práce bylo porovnání vzdělávání odsouzených od počátku do současnosti a dále posouzení vlivu vzdělávání, programů zacházení a volnočasových aktivit. Z výše uvedených poznatků je zřejmé, že v historii vzdělávání vězňů nebylo prakticky realizováno. Vězni byli nejprve pouze izolováni od společnosti, následně jim byla poskytována duchovní péče a byli především využíváni jako levná pracovní síla, v čemž také spočívala veškerá jejich převýchova. V současnosti je věnováno velké úsilí na doplnění základního vzdělání pro negramotné a pologramotné vězně. Dále je vězňům poskytována možnost vzdělávat se v různých učebních oborech a odborných kurzech, jejichž absolvováním si rozšiřují nebo zvyšují kvalifikaci pro výkon práce v rámci výkonu trestu odnětí svobody, tak i pro následné řádné začlenění do společnosti po propuštění.

Dále bylo zjištěno, že programy zacházení jsou nedílnou součástí penitenciární péče, které zajišťují speciální péči o vězně dle individuálních potřeb po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody. Soustavným působením prostřednictvím těchto programů na tyto osoby jsou vytvářeny předpoklady pro jejich opětovné nekonfliktní začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Z odpovědí vyučujících, které obsahuje praktická část, vyplývá, že současný systém vzdělávání je vyhovující. Nabídka vzdělávacích oborů a kurzů je dostatečná a odpovídá současným potřebám. Pro případné rozšíření by bylo nutné navýšení personálu a taktéž finančních prostředků.

Cíl práce, tak jak byl nastaven v úvodu, se podle mého názoru podařilo splnit.

Resumé

Tato bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, na teoretickou, jenž čítá pět kapitol a praktickou o jedné kapitole. První kapitola teoretické části je zaměřena na historii vzdělávání vězňů a to po jednotlivých etapách od středověku, 19. a 20. století až po současnost.

Druhá kapitola je věnována historii a vývoji Věznice Pardubice, a to od 5. ledna 1888, kdy byl dán souhlas ke zřízení a stavbě Zemské donucovací pracovny. Popisem jednotlivých významných etap tohoto ústavu spojených s vývojem naší republiky se dostáváme až do současnosti, kdy věznice Pardubice zajišťuje standardní výkon trestu odsouzených mužů v kategorii s dozorem a s ostrahou a výkon trestu ve specializovaných odděleních pro muže trvale pracovní nezařaditelné také v kategorii s dozorem a s ostrahou a výkon trestu odsouzených mladistvých mužů.

Třetí kapitola je zaměřena na vzdělávání vězňů ve vězeňské službě od počátku se zaměřením na Střední odborné učiliště ve Věznici Světlá nad Sázavou vzdělávající odsouzené ženy a Střední odborné učiliště ve Věznici Pardubice, kde v současné době vzdělávají odsouzené muže.

Čtvrtá kapitola se zabývá problematikou tzv. pracovní nezařaditelných vězňů, kteří si odpykávají trest odnětí svobody ve Věznici Pardubice. Tato kategorie vězňů byla začleněna do této věznice v rámci zásadní změny profilace věznice v roce 2005, kdy opustila tuto organizační jednotku vězeňské služby poslední odsouzená žena a Pardubice se staly věznicí pouze pro odsouzené muže.

V poslední, páté kapitole teoretické části jsou představeny programy zacházení, volnočasové a zájmové aktivity odsouzených pod vedením vychovatelů, speciálních pedagogů, terapeutů a v neposlední řadě lektorů – instruktorů. Hlavním cílem těchto je naučit odsouzené trávit volný a mimopracovní čas aktivně a smysluplně.

Praktická část spočívá v rozhovorech s učiteli Středního odborného učiliště odloučeného pracoviště ve Věznici Světlá nad Sázavou a Věznici Pardubice. Každému učiteli bylo položeno patnáct otázek, jejich odpovědi byly důsledně zapsané. Cílem výzkumu bylo zjištění názoru na vzdělávání z pohledu učitelů Středního odborného učiliště VS ČR.

Anotace

Předložená bakalářská práce „Vzdělávání vězňů“ je zaměřena především na problematiku vzdělávání vězňů a to od historie po současnost. V návaznosti na ni je část věnována historii Věznice Pardubice, vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou a odsouzených mužů ve Věznici Pardubice. Teoretická část se také zabývá trvale pracovní nezařaditelnými vězni a programy zacházení. Součástí praktické části jsou rozhovory s vyučujícími odloučených pracovišť Středního odborného učiliště ve Světlé nad Sázavou a Pardubicích. Cílem této práce je porovnání vzdělávání odsouzených od počátku do současnosti a dále posouzení vlivu vzdělávání, programů zacházení a volnočasových aktivit na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčová slova

Vězeňství, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, Střední odborné učiliště, vzdělávání.

Annotation

Presented bachelor work "Education of prisoners" is intended mainly on problems of education of prisoners namely from history till the present. In reassume on it the part is dedicated to the history of State prison in Pardubice, education of sentenced women in the State prison in Světlá nad Sázavou and convicted men in the State prison in Pardubice. The theoretical part is also concerning in permanently workly no placeable prisoners and in programmes of treating. The constituent of the practical part are interviews with the teachers of separated work places of Vocational school in Světlá nad Sázavou and Pardubice. The target of this work is to compare the education of the convicted from the begining to nowadays and also to compare the influence of education, programmes of treating and freetime activities on the convicted in execution of sentence of imprisonment.

Keywords

Prison, convicted, execution of sentence of imprisonment, vocational school, education.

Přehled použité literatury

Zákony:

1. Zákon České republiky č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění.
2. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky.
3. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, platný od 1. 1. 2010.
4. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
5. Nařízení ministra spravedlnosti ČR č. 1/2007, o zřízení školy pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění nařízení ministra spravedlnosti č. 2/2009.
6. Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 39/2007, kterým se vydává organizační řád Středního odborného učiliště.
7. Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 48/2011, kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky.

Literatura:

8. Bajkura, L., *Práva vězně od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*, Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-555-6
9. *České věznice*, Vězeňská služba České republiky, Praha 2008
10. HAVRÁNKOVÁ, L., *Úvod do výchovy a vzdělávání dospělých a vzdělávání dospělých.*, Bulletin Ministerstva spravedlnosti ČSR. 1. Vydání. Praha: SNV, 1985.
11. JŮZL, M., OLEJNÍČEK, A., *Penologie a penitenciární pedagogika.*, Brno: IMS, 2004.
12. KALÁBOVÁ, K. KALÁB, V., *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích.*, VS ČR Praha 2005.
13. KÝR, A., ŘEHÁČEK, M., GONZA, H., *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR.*, Praha: VS ČR, 1998.
14. LYONS, L., *Historie trestu.*, Praha: Svojtka & Co., 2004. ISBN 80-7352-021-4.
15. NADACE KLÍČ, *Evropská vězeňská pravidla.*, Praha: VS ČR, 1996.
16. ŘEHOŘ, A., *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce.*, Brno: IMS, 2008.
17. SOCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie I – III.*, Liberec: Technická univerzita, 2007.

18. SPRÁVA SNVČSR, odbor NVČ. Střední odborné učiliště, Praha 4, Táborská 988. SNV Praha zak. č. 29/88.
19. UHLÍK, J., *F.J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století.*, Příloha časopisu České vězeňství č. 2/1997. Praha 1997.
20. Váňa, M., *Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby České republiky, 1983 – 1998.*, 1. Vydání. Příloha časopisu České vězeňství, č. 3 - 4/1998 . Praha: České vězeňství, 1998.
21. Váňa, M., *20 let SOU, U a OU Vězeňské služby ČR, Táborská 988, Praha 4.*

Časopisy a jiné zdroje:

22. *ČAS č. 2/2011*, Občanské sdružení Vlastenecký poutník: 2011
23. *ČAS č. 4/2011*, Občanské sdružení Vlastenecký poutník: 2011
24. *ČAS č. 7/2011*, Občanské sdružení Vlastenecký poutník: 2011
25. *ČAS č. 8/2011*, Občanské sdružení Vlastenecký poutník: 2011
26. *ČAS č. 11/2011*, Občanské sdružení Vlastenecký poutník: 2011
27. *České vězeňství č. 4/1997*, VS ČR Praha: 1997.
28. *České vězeňství č. 2 - 3/1999*, VS ČR Praha: 1999.
29. *České vězeňství č. 2/2011*, VS ČR Praha: 2011.
30. *Historická penologie č. 2,3/2003*, Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2003.
31. *Historická penologie č. 5/2004*, Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2004.
32. *Historická penologie č. 1/2006*, Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2006.
33. *Historická penologie č. 2/2008*, Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2008.
34. *Historická penologie č. 3/2010*, Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2010.
35. *Statistická ročenka 2009*, Praha: VS ČR, 2010.
36. *Statistická ročenka 2010*, Praha: VS ČR, 2011.
37. *Statistická ročenka 2011*, Praha: VS ČR, 2012.

Internetové stránky:

38. <http://www.vscr.cz/>, 6. 1. 2012.
39. <http://www.zakonyprolidi.cz/>, 8. 1. 2012
40. <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/>, 10. 1. 2012
41. http://www.ivvs.cz/_uploaded/files/43/prehled_predpisu_VS.pdf, 6. 1. 2012
42. <http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/>, 20. 1.2012
43. <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/>, 22. 1.2012

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - František Josef Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století.

Příloha č. 2 - Složení vězňů podle nejvyššího dosaženého vzdělání
(stav k 31. 12. 2011)

Příloha č. 3 - Extramurální aktivity vězňů v letech 2009 - 2011

Příloha č. 4 – Školní vzdělávací program – PRÁCE VE STRAVOVÁNÍ

Příloha č. 5 – Učební plán vzdělávacího programu - PRÁCE VE STRAVOVÁNÍ

Příloha č. 6 – Vzor „Vysvědčení o závěrečné zkoušce“

Příloha č. 7 – Vzor „Výuční list“

Příloha č. 8 – Seznam otázek položených respondentům

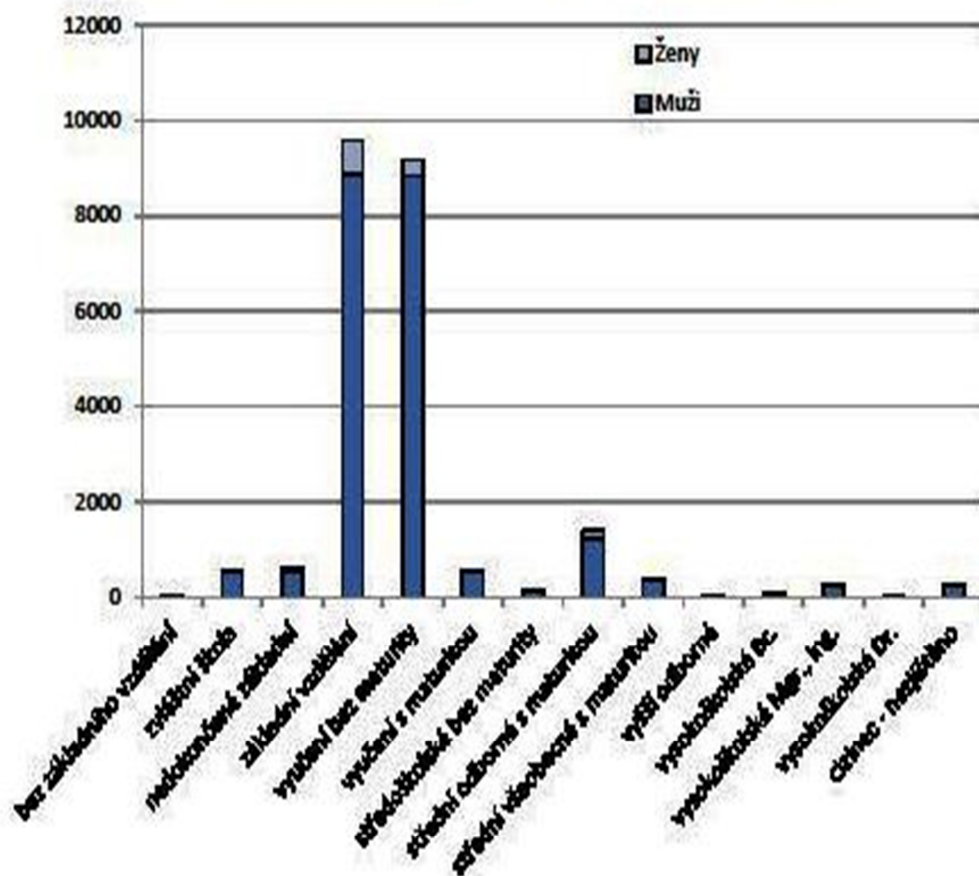
Příloha č. 1

František Josef Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století

Složení vězňených osob podle nejvyššího dosaženého vzdělání (stav k 31. 12.)

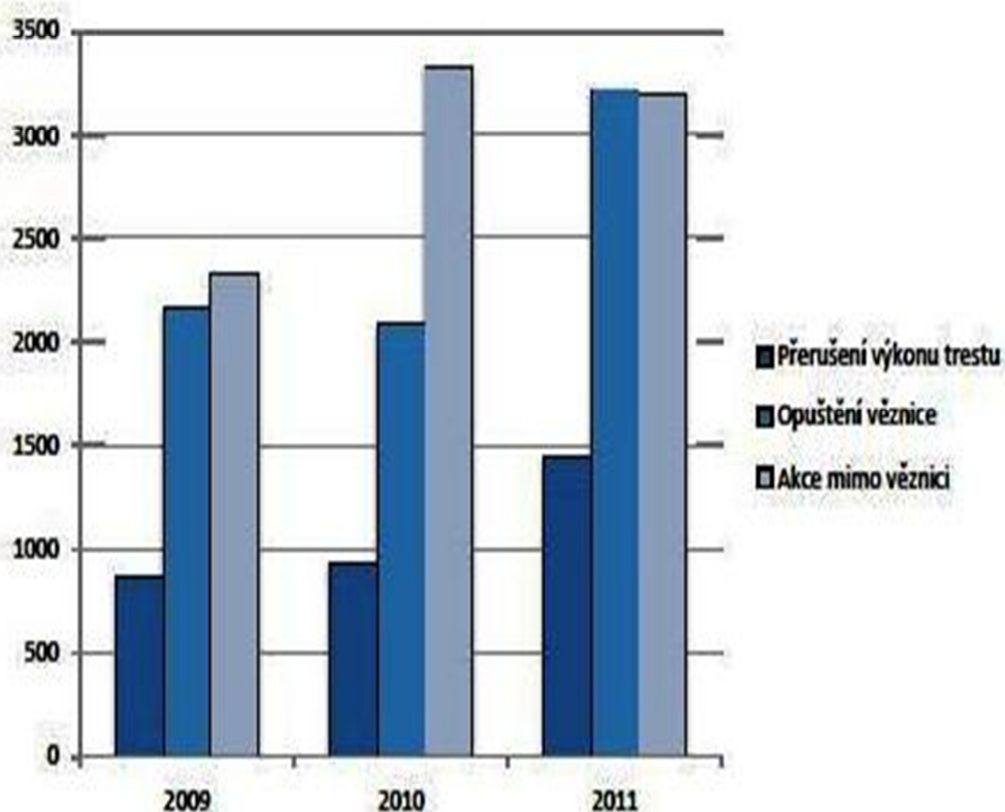
Vzdělání	Muži	Ženy	Celkem	
			počet	v %
bez základního vzdělání	39	16	55	0,24%
zvláštní škola	512	65	577	2,49%
nedokončené základní	539	58	597	2,58%
základní vzdělání	8 873	716	9 589	41,41%
vyučení bez maturity	8 836	351	9 187	39,68%
vyučení s maturitou	550	23	573	2,47%
středoškolské bez maturity	112	20	132	0,57%
střední odborné s maturitou	1 261	147	1 408	6,08%
střední všeobecné s maturitou	340	36	376	1,62%
vyšší odborné	18	2	20	0,09%
vysokoškolské Bc.	70	10	80	0,35%
vysokoškolské Mgr., Ing.	239	20	259	1,12%
vysokoškolské Dr.	41	7	48	0,21%
cizinec - nezjištěno	232	21	253	1,09%
Celkem	21 662	1 492	23 154	100,00%

Extramurální aktivity vězňů

Extramurální aktivity jsou doplňující mechanismy k odbornému zacházení s odsouzenými, které mají motivační, podpůrný a podobný charakter. Mezi extramurální aktivity je řazeno přerušování výkonu trestu (PVT) jako forma odměny nebo z naléhavých odměnných příčin (např. zdravotní, rodinné důvody), opuštění věznice (OV) například s návštěvou, v rámci plnění programu zacházení a dále akce mimo věznici (AMV) realizované zpravidla pod vedením odborného zaměstnance věznice (kulturní či sportovní akce, vzdělávání, docházka do školy apod.). Podmínky pro udělení některé z forem extramurálních aktivit odsouzenému stanoví zákon o výkonu trestu a řád výkonu trestu.

Typ	2009	2010	2011
Přerušování výkonu trestu	868	939	1 448
Opuštění věznice	2 167	2 086	3 224
Akce mimo věznici	2 330	3 332	3 201

STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ,

**Praha 4, Na Veselí 51, PSČ 140 67
odloučené pracoviště ŠVS Pardubice**

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

pro žáky a další uchazeče, kteří ukončili povinnou školní docházku

Kód a název oboru vzdělání:

65-51-E/02 Práce ve stravování

Název školního vzdělávacího programu:

Práce ve stravování

Stupeň poskytovaného vzdělání: střední vzdělání s výučním listem

Délka a forma studia: dvouleté večerní studium

Platnost ŠVP: od 1.9.2010

3. Učební plán

Škola:	Střední odborné učiliště, Praha 4, Na Veselí 51, PSČ 140 67					
Název školního vzdělávacího programu:	Práce ve stravování					
Kód a název oboru vzdělávání:	65-51-E/02 Práce ve stravování					
Délka studia:	2 roky					
Forma studia:	večerní studium					
Stupeň vzdělání:	střední vzdělání s výučním listem					
Datum platnosti:	1.9.2010					
Kategorie a názvy vyučovacích předmětů	Počet týdenních vyučovacích hodin				Celkem	
	1. ročník		2. ročník			
	celk.	cv.	celk.	cv.	celk.	cv.
Celkem hodin týdně	21,0	0,0	22,0	0,0	43,0	0,0
A. Povinné vyučovacích předměty						
1. Předměty povinného základu						
Český jazyk a literatura	1,0	-	3,0	-	4,0	-
Občanská nauka	1,0	-	-	-	1,0	-
Matematika	1,0	-	1,0	-	2,0	-
Ekologie	1,0	-	1,0	-	2,0	-
Práce s počítačem	1,0	-	2,0	-	3,0	-
2. Odborné předměty						
Technika provozu	3,0	-	2,0	-	5,0	-
Stolníčení	1,0	-	1,0	-	2,0	-
Odborný výcvik	4,0	-	4,0	-	8,0	-
B. Nepovinné vyučovacích předměty						
Praxe	8,0	-	8,0	-	16,0	-

ČESKÁ REPUBLIKA

Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště, Tábořská 988, Praha 4

Obor vzdělání (kód a název): 23-56-H/001 Obráběč kovů

Zaměření:

Školní vzdělávací program (název):

Délka vzdělávacího programu: tři roky

IZO: 110017587

Třída: IV/5

Číslo v evidenci žáků: 1

Školní rok: 2005/2006

Číslo protokolu o závěrečné zkoušce: 1

VYSVĚDČENÍ O ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠCE

(bez výučního listu neplatné)

Jméno a příjmení:

Datum narození: 13. září 1974

Rodné číslo: 740913/0784

Místo narození: Kolín

Státní občanství: Česká republika

Závěrečnou zkoušku vykonal(a)

..... písemnou zkoušku

..... s prospěchem výborný

..... praktickou zkoušku

..... s prospěchem výborný

..... ústní zkoušku

..... s prospěchem výborný

Celkové hodnocení: prospěl s vyznamenáním

V Praze

dne 16. června 2006

L.S.

.....
ředitel(ka) školy
jméno, příjmení a podpis

.....
předseda(kyně) zkušební komise
jméno, příjmení a podpis

.....
třídní učitel(ka)
jméno, příjmení a podpis

ČESKÁ REPUBLIKA

Číslo: AB 0075951

Číslo protokolu o závěrečné zkoušce: 1

Číslo vysvědčení o závěrečné zkoušce: AB 0071380

VÝUČNÍ LIST

(bez vysvědčení o závěrečné zkoušce neplatný)

(jméno a příjmení)

narozený(á) dne v Mostě

rodné číslo 840502/2791

ukončil(a)

úspěšně vzdělávací program středního vzdělávání v oboru vzdělání 23-56-H/507 Obrábění kovů

dne 16. června 2006

ve Středním odborném učilišti, učilišti a odborném učilišti, Táborská 988, Praha 4

a podle § 58 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), získal(a) střední vzdělání s výučním listem.

L.S.

ředitel(ka) školy

předseda(kyně) zkušební komise

Seznam otázek položených respondentům

1. Ve kterém roce jste nastoupil(a) do zaměstnání ve Vězeňské službě?
2. Kolik let se podílíte na vzdělávání vězňů?
3. Jaký je Váš názor na systém vzdělávání odsouzených ve VS ČR?
4. Myslíte si, že je možnost vzdělávání vězňů prospěšná? Pokud ano, proč?
5. Domníváte se, že jsou osoby ve VTOS dostatečně informovány o možnostech se vzdělávat?
6. Rozšířil byste druhy vzdělávání ve vašem ŠVS? Pokud ano, uveďte proč a o jaké obory nebo kurzy.
7. Uplatnili vězni vzdělání získané ve vašem ŠVS v rámci zaměstnávání ve VTOS? Uveďte kolik a v jakém oboru.
8. Spatřujete nějaký rozdíl v přístupu vězňů ke vzdělání základnímu a odbornému?
9. Máte nějaké zkušenosti nebo informace o tom, zda a kolik vězňů využilo kvalifikaci získanou ve VTOS po propuštění? Pokud ano, uveďte prosím v jakém oboru.
10. Myslíte si, že vězni v budoucnu uplatní kvalifikaci získanou ve VTOS?
11. Myslíte si, že je Středním odborném učilišti výběr vzdělávacích oborů a kurzů dostačující?
12. Jak velký zájem je u vězňů o vzdělávání? Uveďte prosím procentuálně a pokuste se zdůvodnit toto číslo.
13. Jaké vidíte rozdíly ve vzdělávání před rokem 1989 a současností? Jestli ano uveďte jaké.
14. V čem spatřujete největší přínos z hlediska vzdělávání vězňů?
15. Co byste změnil(a) v systému vzdělávání vězňů?